محسن

د قرآني زده کړې او پوهنې لړۍ

۱۰۹

محسن تفسیر

له قرآنه یو څرک

۱۰۹ـ د «کافرون» سورت

Ketabton.com

ژباړه او څېړنه :

احمد حسین «عنایت»

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کافرون سورت تشريح

ژباړه او څېړنه:

احمد حسين عنايت

بسم الله الرحمن الرحيم

د لوراند او لورين الله په نامه

سورة‌الکافرون

د کافرون سورت (۱۰۹)

د «کافرون» سورت مکي دی (٦) آيتونه يوه رکوع لري په تلاوت کې (۱۰۹) او په نزول کې (۱۸) سورت دی د «ماعون» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

د سورة نوم د هغه له لومړي آية «قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ» څخه د «الکافرون» لفظ غوره شوی دی. پخواني او اوسني ډيری مفســرين او روايت کوونکي په دې نظر دي چې دا سورت مکي دی او همدا راز د سورت متن او له مکي سورتونو سره يې ډېره نژدې اړيکه او د مکي له پېښــو سره د ســورت د موضـوع انطباق او اړخ لګونه پر دې دلالت کوي چې دا ســورت دې مکي وي. خو بيا هم ځينو محدودو کسانو دا سورت مدني بللی دی. خو زموږ له ليده د جمهورو مفسرينو د نظر په څېرددې سورت مکي ګڼل منطقي دي.

نو په هاغه دوران کې چې پيغمبر(ص) لا په مکه کې وو دا سورت نازل شوی دی. دا سورت د همدې له امله «کافرون» نومول شوی دی چې داسې يو شمېر خلکو ته خطاب دی چې قرآن له هغوی د «الکافرون» په نوم يادونه کړې، او «کافرون» د حقيقت پټوونکو او منکرينو ته وايي او له همدې کبله دې سورت ته «جحد» هم وايي چون جحد يعني انکار، او د کفر حقيقت هم انکار او عناد دی.

ددې سورت د نزول د شأن په اړه ويل شوي چې په مکه معظمه کې د پيغمبر(ص) د بعثت په پيل کې د اسلامي دعوت پر خلاف د قريشو په مشــرکه ټولنه کې د حضـــرت رسول اکرم(ص) پر خلاف د مخالفتونو يو توپان را الوتی وو خو لـه دې سره سره تر دې مهاله لا د قريشو مشـران او سرلاري په دې تمه ول چې په هره بڼه چې شوني وي حضـرت رسول(ص) له دې بلني واړوي او په يو شکل نه يو شکل يې مصالحت، جوړجاړي او سازښت ته چمتو کړي؛ نو لـــه همدې لامله بـــه يې مهال پر مهال هغه ته د مصـالحت او جوړجاړي لپاره مختلف تجويزونه وړاندې کول او غوښـتل يې که لـــــه هغوی څخه ځينې تجويزونه هم ومني ددوی د بُت نمانځنې، او واکمنۍ پر وړانـدې بـــه يې راولاړ شوي خـــنډونه تر ډېره بريده کم کړي اوسي، او انګېرلـــــه يې چې په دې توســه به شرکي ټولنه همداســې دوام ومومي او و به غځول شي. په دې لړ کې بې شــمېره روايتونه نقل شـــوي چې د بېلګې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه د حضـــــرت عبدالله بن عباس(رض) روايت ته دلته نغوته کوو: حضـــــرت عبدالله بن عباس(رض) روايت کوي چې د قريش مشـــرانو، رسول الله(ص) ته وويل موږ بـــه تاته دومره مال او شته درکړو چې ته به د مکې تر ټولو شتمن سړی شې، ته چې کومه ښځه خوښه کړې ستا واده به له هغې سره وکړل شي، موږ تا پسې تګ ته تيار يو، بس تاسو زموږ دا يوه خبره ومنئ چې زموږ د معبودانو لـــه بدې ستاينې ډډه وکړئ، که دا تاته د منلو نه ده، نو موږ يو بـــل وړانديز تاته وړاندې کوو چې په هغې کې هم ســتا ښـېګڼه ده او هم زموږ؛ حضرت رسول الله(ص) ترې وپوښتل هغه څه دی؟ هغوی ورته وويل؛ يو کال تاسو، زموږ د معبودانو [لات او عزی ...]، عبادت وکړئ او يو کال به موږ ســتاســو د معبود عبادت وکړو. حضـرت رسول اکرم(ص) د مشـرکينو د وړانديزونو په اړه اندنه کوله چې الله تعالی پر خپل استازي(ص) وحی نازله کړه او ورته يې وفرمايل: [قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ. لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ...]

له مخکيني سورة سره اړيکه او د سورة د منځپانګې چورليځ:

د «کوثر» سورة د «إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ» – [په رښتيني توګه ستا دښمن غوڅ نسلی او بې ستې دی] – له آية سره پای ته رسېږي او د «کافرون» سورة: د «يا ايها الکافرون ..» له غږ سره پيل کېږي، د مخکيني سورة پای او ددې سورة پيل هر دواړه د پيغمبر(ص) د رسالـت منکرينو ته، يعني همدا د قريشو شتمنو او مستکبرو مشـــرانو او سرلارو ته توجه او پاملرنه لري، هاغو کسانو ته چې لـه هر هغه څه چې برخمن ول، د هغوی په توسه يې له خپل ټول زور او ځواک سره د شرکي نظام د پاسوالۍ پايښت او ساتنې لپاره هڅه کوله، او د توحيدي نهضت د نشت او نـابودۍ لپاره يې په هره طريقه او دود چې کولی شول لاس په کار ول. له دې توپير سره چې د کوثر په سورة کې لـه پيغمبر سره د هغوی دښمنۍ ته نغوته کوي [انّ شانئک...] او د کافرون په سورة کې د خدای تعالی په نسبت د هغوی نـــاشکرۍ او قدر ناپيژاندۍ ته اشـاره کوي. يعنې ددې سـورت موضـوع توحيد او د شرک نفي کول دي، او لکه په کوم ډول چې نصيحت کوونکی له پوره افهام او تفهيم سره وعظ او نصـيحت کوي او د مسئلې له پوره وضـاحت وروسـته وايي ما خو درته په پوره وضـاحت څرګنده کړه که اوس يې هم نه منې نو زما لار دا ده او ستا لار هغه ده، نه زه ستا پر لار ځم او نه ته زما لارې ته راځې.

په مخکيني سورة کې يې د پيغمبر وجودي اغېز د «کوثر» لـه کليمې سره ستايلې، چې تلپاتې او دائمي ځوښ، خوټېدنه او جريان مونـدل دي او د کافرانو وجودي اغېز يې د «ابتر» له کلېمې سره ستايلی چې پرېکون، او غوڅوالی دی. دا دوه تعريفونه، د انسان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هڅو په پای کې په بشپړه توګه دوه متفاوتې او متضادې پايلې څرګندوي. له دې پيليزې سره، چې د کوثر په سورة کې راغلې ده، د کافرون سورة په دې دوو لارو کې له بريښنده، قاطع او روښانه بريد ټاکنې سره، له کافرانو سره د مؤمنينو هر ډول ملتيا، جوړ جاړی او سازشکارانه مصلحت پالنه مردوده او نـاسمه ګڼي او پيغمبر ته په ټينګار فرمان ورکوي چې دا ډول دريځ په څرګنده توګه اعلام کړي. لـه دې سره مل د هغوی اختيار او آزادي هم په پام کې لري او د لارې او روش (دين) په انتخاب کې هغوی خپل واک ته پرېږدي:

«لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ»؛

په دې سورت کې د خدای تعالی استازي^(ص)^ ته فرمان ورکول کېږي چې د هغوی له کيش او لارې په څرګنده او بريښـنده توګه خپل برائت بـشکاره کړه او خبر ورکړه چې هغوی هم دده د دين پليونـان نه دي، نو نه دده د ين د هغوی تر ګټې او فايدې لاندې راتلای شي او نه د هغوی دين رسول اکرم خپل لور ته جذبوي، پر دې بنا نـه کفار د هاغه څه نمانځنه کوي چې هغه حضـــرت يې نمانځي او نه هغه حضـــرت تر ابده د هاغه څه نمانځنه کوي چې دوی يې نمانځي، نو کفار دې په دې اړه تر ابده د هـــغه حضرت له جـــوړ جاړي او سازښته نهيلي اوسې.

داسـي بريښـي چې د «عبادت» موضـوع چې لغوي مـ شتقات يې په سـورة کې د سـورة له لنډون سره سره ۸ ځلې تکرار شـوې ده، د سـورة اصـلي چورليز تـ شکيلوي. ددې کلېمې د کاروني د شـمير نسبت د سـورة لـــه ټولو کليمو سره کابو ۱/۳ دی چې په قرآن کې بې مخينې او بې سـاري دی. چې د عبادت موضــوع د کفارو او مؤمنينو تر منځ څرګند توپير څرګندوي. ددې سـورت له ټوليز لحن څخه څرګنديږي چې کفارو د مسلمانانو د لږ شمېر په نظر کې نيولو سره غوښتل چې حضـــرت رسول^(ص)^ تر فشار لاندې راوړي، چې وکولی شي د يو ډول سازښت او جوړجاړي په نتيجه کې د هغه د بلنې او غورځنګ مخه ونيسـي او يا لږ تر لږه اغيز يې کم کړی اوسي او هغوی يې يو ډول ګډولـه او په شرک ککړ عبادت تـــه هڅولي اوسي او خپل شرک يې په دې ډول لا غځولی او اوږد کړی اوسي او کومې ګټې يې چې د خلکو د جهالـــت په نتيجه کې لاســته راوړلې هغوی ته يې دوام ورکړی اوسي، حضــرت رسول^(ص)^ د الهي فرمان له مخې د هغوی دا نقشه او وړانديز ورشنډ کړ او داســې څرګند، غوڅ او غابښ ماتوونکی ځواب يې ورکړ چې د قريـ شو کفارو لا څه چې د تاريخ په اوږدو کې ټول مشـــرکين او کفار يې په دې اړه نهيلي کړل او د کفارو له دين او روش څخه يې په ښکاره او بريښنده توګه خپل برائت څرګند کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سورت متن او د لُغتونو ترجمه:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَ لَا أَنتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٣﴾ وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ ﴿٤﴾ وَ لَا أَنتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴿٦﴾	قُلْ = ووایه ــ يَا أَيُّهَا = ای، آهای ـ الْكَافِرُونَ = پټوونکي، منکران، نه منونکي ـ لَا أَعْبُدُ = زه نه نمانځم، زه عبادت نه کوم ــ مَا تَعْبُدُونَ = هغه څه چې تاسو يې نمانځئ، هغه چې تاسو يې عبادت کوئ ــ وَلَا = او نه ــ أَنتُمْ = تاسو ـ عَابِدُونَ = نمانځونکي، عبادت کوونکي ــ مَا أَعْبُدُ = هغه چې زه يې نمانځم ـ وَلَا أَنَا = او نه زه ـ عَابِدٌ = نمانځونکی، عبادت کوونکی، پالونکی ــ مَا عَبَدْتُمْ = هاغه چې تاسو يې نمانځئ، هغه چې تاسو يې عبادت کوئ ـ وَ لَا أَنتُم = او نه تاسو ــ لَكُمْ = تاسو لپاره ــ دِينُكُمْ = ستاسو دین، ستاسو د عمل جزاء ــ وَلِيَ = او زما لپاره ــ دِينِ = زما دین، زما د عمل جزاء ـ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾

ووایه:[(۱)] آهای! ای کافرانو [ای پټوونکو ډلې].

لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾

زه هغه څه چې تاسو يې نمانځئ نه نمانځم.[(۲)]

وَلَا أَنتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٣﴾

او تاسو هم د هغه څه چې زه يې نمانځم، نمانځونکي[(۳)] نه یاست.

وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ ﴿٤﴾

او نه زه د هغه څه نمانځونکی یم چې تاسو نمانځلی دی،

وَلَا أَنتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٥﴾

او نه تاسو د هغه څه نمانځونکي یاست چې زه يې نمانځم،

لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴿٦﴾

تاسو لپاره ستاسو دین، او ما لپاره زما دین.[(۴)]

(c) ketabton.com: The Digital Library

قُلْ	يَا أَيُّهَا	الْكَافِرُونَ	لَا أَعْبُدُ	مَا تَعْبُدُونَ
ووايه	آهای! ای	کافرانو [پټوونکو]	زه نه نمانځم	هغه څه چې تاسو نمانځئ

وَلَا أَنْتُمْ	عَابِدُونَ	مَا أَعْبُدُ	وَلَا أَنَا	عَابِدٌ	مَا عَبَدْتُمْ
او نه تاسو	نمانځونکي ياست	هغه چې زه نمانځم	او نه زه	نمانځونکی يم	هغه څه چې تاسو نمانځلی دی

وَلَا أَنْتُمْ	عَابِدُونَ	مَا أَعْبُدُ	لَكُمْ	دِينُكُمْ	وَلِيَ	دِينِ
او نه تاسو	نمانځونکي ياست	هغه چې زه يې نمانځم	تاسو لپاره	ستاسو دين	او ما لپاره	زما دين

د سورت د مفرداتو لنډه تشريح:

۱ ـــ د «قُل» [ووايه] فرمان، تر دې مخکې د «اخلاص» په سورت کې[د بعثت په لومړي کال] او د «ناس» په سورت کې [د دويم کال په رومبيو کې] پيغمبر(ص) ته ابلاغ شوی وو؛ چې هغه دواړه مورده د پيغمبر د خپل ځان د تلقين يا د لومړنيو ايمان راوړونکو په اړه ول، خو دا «قُل» هاغو منکرانو ته خطاب دی چې لا يې د ملنډو او ګواښنې ژبه نه وه کارولې.

۲ ـــ «عبادت» [نمانځنه]، ددې سورت بنسټيزه کليمه او چورليز ګڼل کېږي چې په دې لنډ پيغام کې ۸ ځلې تکرار شوې ده او له دې ليده په قرآن کې بې ساري ده. له دې لامله ښايي په دې اړه ډېر غور او تدبّر وکړو او که نــه کافرانو ته يوازې د پيغام ابلاغ او په هغه کې د تاريخي خبر په توګه تم کېدل په موږ کې کوم بدلون نـــه پنځوي. عبادت معمولاً «نمانځنه» يا «پرستش» معنا کوي، خو آيا چا تر اوسه شيطان نمانځلی دی چې خدای تعالی ګواښنه کړې ده: «ای بنيادمه مګر تاسو سره مې عهد نه وو تړلی چې د شيطان عبادت مه کوئ» [يس ۶۰(۳۶:۶۰)] «أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ....»؟ ځينو کسانو هم عبادت، «بنده ګي» ترجمه کړی دی، سره ددې چې دا ژباړه تر يو بريده د عبادت له معنا څخه يو څه لېږدوي، خو جامع او مانع نه ده او د مورد پر حساب توضيح ته اړتيا لري. که د «بنده ګی» په کليمه کې، د خدای مخلوق والی په پام کې وي، مشرکينو په دې کې چې خدای تعالی د هغوی خالق او رازق دی کوم شک نه درلود [لـه هغې جملې دې لاندينيو آيتونو ته مراجعه وشي: زخرف ۹(۴۳:۹) او ۸۷ (۴۳:۸۷)، يونس ۳۱ (۱۰:۳۱)، عنکبوت ۶۱ (۲۹:۶۱) او ۶۳ (۲۹:۶۳)، زمر ۳۸ (۳۹:۳۸)]. هغوی د بُتانو پر شفاعت او واسطو ته د توسل پر نفي کولو اعتراض کوه او د خدای تعالی له واحدوالي او يوازېتوب څخه يې، چې د واسـطه معبودانو د پورېو د لرې نفی کول ورسره اړين دي، انکار کوه. [په دې اړه دې لاندينيو آيتونو ته مراجعه وشي: اعراف ۷۰ (۷:۷۰)، اسراء ۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴۶:۱۷)، زمر ۴۵ (۳۹:۴۵)، غافر ۱۲ (۴۰:۱۲) او ص ۵ (۵:۳۸)]. سربيره پر دې، د بنده ګۍ ويي او جولـــه هماغه د غلامۍ او مرييتوب د اړيکو او مناسباتو، ياد تازه کوي. چې لـــه لاندېني آيت سره چې د خلقت فلسفه او انساني کرامت بيانوي، په ټکر کې دی «وَمَاخَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ» [ذاريات ۵٦ (۵۱:۵٦)].

يو شمير نورو هم اطاعت او «فرمان وړنـــه» د عبادت د ترجمې په توګه منلې ده. دا ژباړه البته د شـيطان لـــه عبادته د پرهيز د فرمان [يس۶۰(۳٦:٦۰)] او د ورته موردونو ســتونزه حلوي، خو بيا هم د عبادت د کليمې د روح بيانوونکې نـــه ده، خو که وای همدا راتله. اطاعت او فرمان وړنه هغه مهال ده چې کوم فرمان ورکړل شي، خو م شـــرکين د بُتانو په عبادت کې زياتره د خپلو حاجتونو په قبول او د ضرر په دفع کولو او د ګټې په جلبولو پسې ول تر دې چې د بُت پالنې د نظام د اربابانو او آمرينو پسې وي.

په توحيدي «عبادت» کې اصــلي شرط په عمل کې اخلاص او لــــه شرکه پرهيز او ځان ژغورنه ده. په دعا او عبادت کې تش د خدايي موخې درلول کافي او بسيا نـــه دی؛ د زمر په ســـورت کې د «...فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًــا لَهُ الدِّينَ» [۲(۳۹:۲)]، «قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَـهُ الدِّينَ» [۱۱(۳۹:۱۱)]، « قُلِ اللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَـهُ دِينِي » [۱۴(۳۹:۱۴)]، جملو او همدا راز د بينه سورت کې د «وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَـهُ الدِّينَ» [بينه ۵ (۹۸:۵)] جمله څرګندوي: چې د خدای په عبادت کې د دين [آئين او لارې] نږه او خـالصول، په هاغو چارو کې چې خدای تعالی ته ځانګړې دي د هغه موّحدانه او خالصانه عبادت کول دي او لـه شرکه په واسطو توړلو کې پرهيز کول دي.

«په عبادت کې پر اخلاص» سربيره، په قرآن کې په دعا او د خدای په بللو کې هم په ځلونو د اخلاص توصيه شوې ده [له هغې جملې: غافر ۱۴ (۴۰:۱۴) او ٦۵ (۴۰:٦۵)].

هر نمونځ ګذار انسـان چې روزانـــه لږ تر لږه ۱۷ځلې د «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْـتَعِينُ» جمله تکراروي. د «إِيَّاکَ» ټينګار، همدا اخلاص او د عبادت د منل کېدو شرط دی.

۳ ـ د «وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ»، «وَلَا أَنَا عَابِدٌ» اسميه جملې، د [لاتَعْبُدُون، لا اَعبُد] فعلي جملو پر ځای، چې په دويم او څلورم آيتونو کې راغلې دي، د عربي ژبې د ادبياتو له مخې په انـد او عمل کې پر ټيکاووالي، تلپاتېتوب او دوام دلالت کوي. مقصد دادی چې هر دواړه لوري په خپلو اعتقادي دريځونو کې کلک او ټيکاو يو، او يو لـــه بل سره د ملتيا موخه نه لرو. په «۵» آية کې بيا ځلې د «۳» آية د مطلب تکرارېدل هم پر دې يو بل ټينګار دی چې په تـاسو کې په اوسنيو شرايطو کې د توحيد د منلو لپاره اړين ډګر او چمتووالی نشته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ ــ د « لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ » جمله، د عقيدې او ايمان د آزادۍ منشور دی چې د مکرم رسول(ص) په توسه د «قُل» لـــه فرمان سره، کافرانو ته ابلاغ شوی دی. دا څرګنده ده چې مطلب د کفر او ايمان د پايلې ورته والی او د بندګانو د انتخاب او غوراوي په نحوه او طريقه کې د خدای تعالی بې توپيروالی نـــــه دی، موخه يې انســان ته د عمل ډګر او د ټاکنې اختيار ورکول دي چې هر څوک په آزادانـــه توګه خپل برخليک وټاکي. دين يوه قلبي او د زړه پورې اړونـد چاره ده او اکراه او اجبار پکې لار نلري. نو نه يوازې بې ديني يا د دين تغيرول دنيايي سزا او کيفر نلري، بلکې مذهبي اختلافونـــه او جنګونه، مخکې له مخکې محکوم او غندلي دي.

د دين اصلي معنا، د نېکو او بدو عملونو جزا او کيفر دی، بيا ورپسې د هر هيواد نظامونو، مقرراتو او قوانينو ته ويل کيږي، چې وګړي او ښارمندان د هغوی پر بنسټ تر نياو لاندې نيول کېږي. د قرآن په اصطلاح کې، «دين الملک» د هيواد اساسي قانون ته ويل کېږي، چې پاچاهان د هغوی جاري کوونکي ول. [يوســف ۷۶ (۱۲:۷٦)]. د ښـــوونځيو او پوهنتونونو ښـــوونيز نظام هم چې د هغې پر بنســـټ د هر زده کړيال پاداش [چارليک]، برخليک او راتلونکی ټاکل کېږي، د دين د معنا د پوهېدو لپاره يوه ساده بېلګه ده.

همدا راز د سورت په پای کې د « لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ » ټينګار، لـه عبادت سره د دين ډېر نږدې او تنګاتنګ تړاو څرګندوي. د کـافرانو عبادت د هغوی د دين مطابق، يعنې د هغوی په توســـه د خدای نمانځنې آيين په شرک او د بُتانو په شـــفاعت ککړ وو [زمر ۳(۳۹:۳) او ۴۳(۳۹:۴۳)، يونس ۱۸(۱۰:۱۸)، انعام ۵۱(٦:۵۱) او ۷۰(٦:۷۰) او ۹۴(٦:۹۴)]، او د مؤمنينو عبادت د توحيدي دين او آيين پر بنسټ ربّ العالمين ته په بشپړه توګه تسليم کې دی.

د کافرون سورت له لومړي تر شپږم [۱ ـ ٦] آيتونو بشپړه تشريح:

د «کافرون» سورة د قرآن لـــه کوچنيو سورتونو څخه دی چې له ځانه مخکيني ســـورة سره څرګنده اړيکه لري. د مخکيني ســـورت په وروســـتي آية کې يې وفرمايل: «إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ.» ستا د دښمن، په شا پسې لړۍ پخپله غوڅه او پرې ده. او ومو ويل چې د پيغمبر(ص) دښمنان هماغه کافران او مشـــــرکان ول.

«کفر» هم يعنې پټول. «کـافر» هغه چاتـه ويـل کېږي چې حقيقتونه پټوي او ناليدلي يې نيســـــې او هغه ته کومه اعتنا او پاملرنه نه کوي. نو کافر هغه څوک

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی چې پر حقیقت سرپوښ ږدي او هڅه کوي هغه له منځه یوسي. د «کافرون» سورة د همدغه «إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ.» په اړه دی. او ومو ویل چې د قرآن آیتونه لکه د زنځیر د کړیو په څېر یو تر بله نښتي دي.

په قرآن کې پنځه سورتونه داسې دي چې د قُل له فرمان سره پیل کېږي چې یو له هغوی همدا د کافرون سورة دی. البته دا مشهوره ده چې وایي «څلور قُل»، یعنې د: ناس، فلق، اخلاص او کافرون سورتونه، خو د «جنّ» سورة هم چې د قرآن دوه اویایم سورة دی له «قل» سره پیل کېږي.

د «قُل» [ووایه] فرمان، تر دې مخکې د «اخلاص» په سورت کې[د بعثت په لومړي کال] او د «ناس» په سورت کې [د دویم کال په ړومبیو کې] پیغمبر(ص) ته ابلاغ شوی وو؛ هغه دواړه مورده د پیغمبر د خپل ځان د تلقین یا د لومړنیو ایمان راوړونکو په اړه ول، خو دا «قُل» هاغو منکرانو ته خطاب دی چې لا یې د ملنډو او ګواښنې ژبه نه وه کارولې.

د سورت په اړه د ښه روښانتیا لپاره اړینه ده چې د ځینو مطالبو په اړه توضیح ورکړو؛ د پیغمبر اکرم(ص) رسالت او بلنه د هغه له خپلې کورنۍ څخه پیل شوه چې حضرت خدیجه(رض) د کورنۍ له ښځو او حضرت علي(رض) د کورنۍ له نارینو څخه لومړني کسان ول چې ایمان یې راوړ او د حضرت رسول(ص) د رسالت او د هغه د ملاتړ اعلان یې وکړ او ورپسې نور کسان هم یو یو چې خبریدل د حضرت رسول(ص) سره مل کېدل. د یوې لنډې مودې لپاره لا پیغمبر اکرم مأموریت نه وو موندلی چې خپله بلنه علني او ښکاره کړي. نو لومړی یې له خپلې کورنۍ څخه پیل وکړ، خپله کورنۍ یې له بني هاشمه چې د هغوی په منځ کې ابولهب هم وو راغونډ کړل په لومړۍ جلسه کې ابولهب جلسه ګډه وډه کړه او مخکې له دې چې پیغمبر(ص) خبره څرګنده کړي جلسه پای ته ورسیده. حضرت رسول اکرم(ص) د دویم ځل لپاره بیا جلسه تشکیل کړه او خپل پیغام یې هغوی ته څرګند کړ. په دې ترتیب عمومي بلنه او تبلیغ پیل شو لکه څنګه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قرآن کريم آيت کې فرمايي: «فَاصْــدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْــــرِكِينَ.» [حجر۹۴(۱۵:۹۴)]. نو هاغه څه چې پرې مأمور شوی يې ښکاره [= عمومي ابلاغ] کړه او له مشرکانو مخ واړوه [= له هغوی سره مه نښله].

په پيل کې د قريشو کفارو دې موضوع تـه دومره ارزښت نـه ورکـوه يعنې نه پوهېدل او نه يې انګېرله چې دا کار بـه تـر دې بريده ستر شي. خـو له څه مودې وروسته يې وليدل چې دا کار د يو ګـواښ په توګه هغوی ته واوښت ځکه چې د هغوی د خپلې ټولنې لـه دننه يې ځواک مونده يعنې کسان يـو يـو لـه نارينو او ښـځينه ؤ لګيا دي، دې بلنې تـه مثبت ځواب ورکـوي او هر څـوک هم چې مثبت ځواب ورکـوي دومره تـاوده او لـه حرارتـه ډک شي چې پـه هيڅ ډول او بڼـه شـوني نـه ده تـرې واوړي. يـو مهال بـه خبرېـدل د پلانکـي زوی [د اسلام لښـکر تـه] لاړ، د پلانکـي ورور لاړ، د پلانکـي خـور لاړه، د پلانکـي غـلام لاړ، پلانکـی پخپلـه لاړ. هـر څـوک هـم چې تلـه دومـره ټينـګ او لـه ټيکـاو سره تلـه چـې بېرتـه نـه ستنېده. قريشـو لـه خپـل ټـول بـرم او سـترتوب سره پـه واقعي توګـه د خطر احساس وکـړ، او هغـوی وليـدل چـې يـو هيښـوونکی وضـعيت دی چـې پـه اړه يې هيڅ نشي کولی.

نو د هجرت لـه پيښې څخه مخکې هغه مهال چې قريش لا په دې تمه ول چې دوی به حضـرت رسول (ص) د هغه له دې کاره واړولی شي، نو هغوی له ډېرو لارو رامخکې شول چې يوه لـه هغوی هم د تطميع لار وه. څرنګه چې هغوی پوهېدل ابوطالب د پيغمبر تره د بني هاشم مشر، د پيغمبر (ص) کلک ملاتړ دی او پيغمبر (ص) هغه ته په ډېر درناوي قـائل دی، ابوطالب ته ورغلل او ورته يې وويل ته پخپله دې دا وراره راوغواړه او لـه هغـه سره خبرې وکړه، هر څه چې هغه غواړي موږ يې ورکوو، خو لـه خپلې دې لارې، طريقې، مسلک او بلنې دې لاس واخلي، مال او شته هر څه چې غواړي ورته يې ورکوو او که وغواړي، موږ يې په مکه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپل پاچا په عنوان غوره کوو. د قريشو تر ټولو ښکلې نجوني هره يوه چې هغه غواړې په واک کې يې ورکوو، له خپلو دې خبرو دې لاس واخلي. کله چې ابوطالب حضرت رسول^(ص)^ راوغوښت او حضرت ورغی او ابوطالب د قريشو پيغام ورته وړاندې کړ، حضرت رسول^(ص)^ هغه مشهوره جمله ورته وفرمايله چې: په خدای قسم که لمر راته په يو لاس کې او سپوږمی راته په بل لاس کې کېږدي زه مې لـه خپلې بلنې او دعوت لاس نه اخلم. ابوطالب هم د خپل وراره په خبره ښه پوه شو او ورته يې وويل: د ورور زويه! نو ډاډه اوسه چې زه هم ستا ملاتړ يم. او په دې توګه د قريشو دې هڅې کومه پايله او نتيجه نه درلوده.

بله لار چې قريشو پيغمبر ته وړاندې کړه، يو ډول سـوله او سازښت وو او هغه دا چې؛ نـه، يوازې ستا خدای او نه يوازې زموږ خدايان، بلکې کار به په ګډه سره وويشـو، او دا اختلاف به په ګډولـــه توګه له منځه يوسو په دې ډول چې ته او پليونان دې خپل دين ولرئ، او موږ خپل، بلکې دواړه به ګـــډ کړو؛ چون هغوی کتل هر څومره چې وخت تېرېږي د اسلام د دين په ګټه دی. ويې ويل؛ دوره او نوبــت ږدو، يو کال ته او ستا پليونـــان راشئ زموږ خدايان ونمانځئ، بـــل کال بــــه موږ ټول ستا خدای ونمانځو په هماغه بڼه چې ته يې غواړې. بـالاخره ټول به يو له بل سره يو شان او همرنګ اوسو په دې ډول چې د قريشو په ټولنه کې تفرقه او ويشـنه رامنځته نه شي. دوه کاله چې تېر شـو بيا به يو کال ته او پليونان دې راځي زموږ د خدايانو نمانځنه به کوئ، بـــل کال به موږ ټول ستا خدای نمانځو او په دې ترتيب بـــه، نور نو دوه ګونيتوب نه وي، موږ ټولو هر يو بـــه په يو راز په يو ډول او يو شان عمل کړی وي. دا پخپله د سولې لپاره يو ځانګړی فورمول وو. نو همدا ځای وو چې دا آيتونه نـــازل شـول او پيغمبر اکرم لاړ او د قريشـــو په غونډه کې د ټولو په شـــتون کې يې په څرګنده توګه له ټکونکي تعبير سره، هماغو کسانو ته چې دا وړانـديز يې کړی وو، د خدای تعالی له لورې ورته دا ډول اعلام وکړ: قُلْ يا أَيها الْکَافِرُونَ. ای پيغمبره، دوی ته ووايه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اى د کافرانو ډلې، اى هاغو کسانو چې حقيقتونه پټوئ او هغه ته ارزښت نـه ورکوئ. يعنې الله تعالى خپل پيغمبر ته وايي؛ دا نو نور ستا له لورې نه دى، زما لـه خوا يې ورته ووايه؛ اى پيغمبره دوى ته ووايه چې: «اى کافرانو!»: چې دا د «اى کافرانو!» لفظ پخپله سخته خبره وه. د هغوى هم دا نـه خوښېده چې «کافران» ونومول شي. د «کافر» په مفهوم کې د حقيقت پټول او لـه حقيقته انکار نغښتى دى؛ اصلاً کافر يعنې هغه څوک دى چې لـه يوه داسې څيزه انکار کوي چې پوهيږي حقيقت دى. يعنې په عربي ژبه کې د کافر معنا لـه حقيقت پټوونکي سره سره انکار کوونکى او نـه منونکى [Unbeliever] دى، او ددې په مقابل کې د «مؤمن» لفظ؛ منونکى، تسليم، او باور کوونکى [Believer] دى. پيغمبر ته وايي؛ دوى ته ووايه: اى کافرانو او اى د حقيقت منکرانو! او پـه واقعيت کې: اى د حقيقت دښمنانو! زه د خداى له لورې تاسو تـه اعلام کوم چې ستاسو وړانديز په ټوليزه توګه رد شوى او د منلو وړ نـه دى. په آيت کې چې د هغه وخت مشرکين يا کافرين او په ټوله کې د هرې زمانې ټول کافرين يې مخاطب دي چې ورپسې آيتونو کې نفي له نفي پسې او جزم په جزم پسې، او ټينګار په ټينګار پسې دى، هغه هم د نفي او جزم او ټينګار لـه ټولو طريقو سره. [قُلْ] : ووايه ...

دا په قاطعانه توګه الهي فرمان دى او ددې مسألې ښکارندوى او الهام ورکوونکي ده چې ددې عقيدې کـار د يوازې پالونکي څښتن کـار دى. په دې کې د محمد(ص) لپاره هيڅ څيز نشـته. خداى تعالى، پالونکى څښـتن يې فرمان ورکوونکى دى، داسې فرمان ورکوونکى چې فرمان يې نه ردېږي او نه ستنېږي، او داسې يو حاکم دى چې حکم يې منع کوونکى او ردوونکى نلري. نو دا سورت د مشـرکينو د وړانديز په وړاندې نـازل شوى دى چې هغوى ويلي ول: يا محمده! راځه سوله اوصفا وکړو چې يو کال ته د بُتانو نمانځنه وکړه او يو کال موږ سـتا د خداى نمانځنه کوو، خداى تعالى خپل اسـتازي ته وفرمايل: ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووايه .... قُلْ يا أَيها الْكَافِرُونَ. دا د «قُل» امر... د خدای لـه لورې د فرمان اعلان دی چې مخاطبين يې؛ [«کافرين»] ښه خبر شي او ښه پام يې شي چې حضرت رسول اکرم(ص) د ابلاغ او پيـــغام رسولو واسطه دی او دده شخصـــي نظـــر او مصلحت ددغې کار په اجراء کې دخالـــت نه لري او دا ددې لپاره چې په ټوله کې لــــه يو مخې د يو خدای د نمانځنې په اړه د کفارو د هر ډول سازښت او جوړجاړي تمه او هيله غوځه شي. «يا ايها»، يو غږ يا ندا ده لـه ليرې نژدې ته او ويښـپاروونکي ندا ده – [«يا»، ليرې او غـــائب ته ندا ده. «ای»، حاضر او نژدې ته غږ دی. «ها»، هڅوونکی او ويښپاروونکی غږ دی] – په داسې ډول چې ګواکې، نداء ورکوونکی؛ اووښتو، بېخودو او له حقه ليرې خلکو ته نـــداء ورکوي، او ورته نژدې کېږي، او هغوی هڅوي چې ښـايي ويښـيار شي، هوښـيار شي او را په خود شي. تر نداء لانـدې کافران هم هغوی ول چې په خپل کفر کې دومره ټيکاو پاتې شول چې نوره يې ايمان ته له کفر څخه د ستنېدو هيله نـــه وه. ډېری لــــه دوی د قريشو سروال او د بُتانو پاسوالان ول چې د خپلو معبودانو او د خپل مقصـود او حالت د سـاتلو لپاره او توحيد ته د بلونکي لــــه بلنې څخه د مخنيوي لپاره يې، خپل ټول ځواکونــه په کار واچول او هره وسيله چې يې درلــوده وکاروله او له هرې لارې چې راوړاندې شول او چون توفيق يې و نه مونـد د سازښت او جوړجاړي لپاره يې وړانديزونه پيل کړل. ګواکې وروســـتنی وړانديز يې دا وو چې يو کال دې د هغوی بُتان ونمانځل شي او بل کال دې واحد خدای.

ځينې خو لا دا هم وايي چې: چون هاغه حضـرت د قريشو دا وړانديز هم رد کړ او د سازښـت مخه يې ورته ورنـــکړه، ويې ويل: نو راشه زموږ له خدايانو د يوه ستـه لمس کړه [لاس پرې راکاږه] او له دې وروسته به تا تصـديق کړو او ستا د خدای نمانځنه به کوو. الله تعالی د هغوی ټول وړانـــديزونه په بنستيزه توګه رد کړل او دا سورت چې نازل شو هغوی ته غابښ ماتوونکی ځواب وو نو حضـــرت رسـول اکرم(ص) ګهيځ د وخته مسجد الحرام ته ولاړ او د قريشـو د اشرافو د ګڼې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوښې پر سر وډرېـد او د قریشو د مشـرانو، سرلارو او مخورو په شتون کې یې دا آیتونه تر پایه تلاوت کړل: قُلْ يا أَيها الْكَافِرُونَ. لاأَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ...

لاأَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ. زه د هاغه څه چې تاسـو یې عبادت کوئ، عبادت نـــه کوم. وینو چې ډېره برېښـنده او څرګـــنده خبره ده. معمولاً په سـیاسي او ټولنیزو او انقلابي نهضـــتونو کې، رهبران هڅه کوي په ډېر احتیاط او ورو ورو مخکې لاړ شي؛ ټولې خبرې لــه هماغه پیله نــه کوي؛ پل په پل مخکې ځي او هڅه کوي خپل دریځونه ورو ورو په تدریج او په څو پړاوونو کې روښانه کړي لنډه دا چې غواړي نفوذي چلن وکړي؛ یعنې د هاغه ځواک په پرتله چې لاس ته یې راوړي، ورو ورو ځانته ډګر پرانیزي او مخکې ځي. خو قرآن، د بعثت لـه هماغه پیله، په بنسټیزو او اساسي مسئلو کې پیغمبر ته فرمان ورکوي چې تکلیف روښانـــه، یو طرفه او جوت کړي. ځکه چې په داسې مسئلو کې د ګډون، ملتیا، سازښـت او دوه مخیتوب ځای نشته، چې مثلاً ووایي: موږ به په یو ډول یو بــل ته تیر شو، او ورته په نرمه او سیاسي لهجه وایي چې البته تر یو بریده تاسو هم حق لرئ، او ستاسو نظر هم د درناوي وړ دی، او لــه دې ډول وړانــدیزونو څخه چې د نورو د جلبولو لپاره یو څه سر ورسره ښوروي او خپل ځان ورته نرم نرم څرګندوي، په اصطلاح سیاسي کار ورسره کوي. پوهېږو چې ځینې دا ډول چلندونه سم ګڼي.

پیغمـبر(ص) تـه الله تعـالی فرمـایي چـې: ورتـه ووایـه: ای د کـافرانو ټولیـه، لاأَعْبُـدُ مَـا تَعْبُـدُونَ. زه هاغـه څـه چـې تاسـو ورپسـې یاسـت، یعنـې دا بُتـان چـې تاسـو یـې عبـادت کـوئ نـه قبلـوم او عبـادت یـې نـه کـوم. ډېـر قـاطع، روښانه، برېښنده، په زغرده، پرته له کوم مخاتي او دوه مخیتوبه.

نو لـه هاغې غځېدلې نداء وروسته، د «لا اعبد»، خبره د هاغه راتلونکي په اړه ده چې کافران یې په تمه ول چې ښایي او په هره بڼه چې وي، د هغوی د خدایانو نمانځنه ومني. «تَعْبُدُونَ» هم خبره له راتلونکي ده او په کومه نمـــانځنه کې چې هغوی بوخت ول د هغوی پر استمرار او تل پاتېتوب دلالـت کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويې فرمايل: لاأَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ. زه عبادت نه کوم د هغه څه چې تاسو يې عبادت کوئ، يعني زه هيڅکله او په هيڅ بڼه دا وړانـــديز نـــه منم، دا په جوته توگه ناشوني ده چې زه د هاغه څه عبادت وکړم چې تاسو يې عبادت کوئ. تاسو هم چې مدعيان ياست په نوبتي توگه به زما د خدای عبادت وکړئ دروغ واياست؛ يعني دا ډول عبادت، عبادت نه دی.

وَلا أَنتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ. او تاســو هم حاضر نه ياســت د هاغه چې زه يې عبادت کوم، عبادت وکړئ. «عَابِدُونَ» پر اوســني وضــعيت او فعلي حالت دلالت لري، خو لا أَعْبُدُ فعل دی. يعني تاسـو د هغه څه عبادت کوونکي نه ياست چې زه يې عبادت کوم. يا په بله وينا په اوسنيو اوضاعو، احوال او شرايطو کې، ستاسو چلن داسې ځرگندوي چې تاسـو د هاغه څه چې زه يې عبادت کوم، اهل نه ياسـت، نو فعلاً دا ډول دی چې تاسو هم حاضر نـه ياست د هاغه څه چې زه يې عبادت کوم، عبادت وکړئ. هغوی په خپل وړانـــديز کې ويلي ول چې موږ به هم ستا خدای ته عبادت وکړو. قرآن فرمايي: ورته ووايه تاسو به هم هيڅکله زما د معبود عبادت کوونکي و نـــه اوســئ. په وَلا أَنتُمْ عَابِــــدُونَ مَا أَعْبُدُ. کې د وَلا أَنتُمْ عَابِـدُونَ... اسميه جمله د « وَلا تَعْبُدُونَ » ... پر ځای، د حق معبود په نـه نمانځلو کې د هغوی پر ثبات او ټيکاووالي دلالت کوي.

په واقعيت کې وايي دا ډول عبادت، عبادت نــه دی. که فرض کړو پيغمبر منلی وای ـــ العياذ بالله ـــ چې هغوی راشي يو کال د بُتانو عبادت وکړي يو کال د خدای عبادت وکړي؛ آيا هغه يو کال چې د خدای عبادت بـــه يې کاوه واقعاً د خدای عبادت وو؟ ځرگنده ده چې نـــه؛ خدای خو شريک نه مني. په شريک نه منلو کې، دا توپير نه کوي چې تاسو خپل نيم عبادت بُـــت ته ځانگړی کړئ او نيم خدای ته، او يا که په ټولـه کې عبادت د خدای او بُـت دواړو لپاره په گډه وي، دا خو يو ډول شرک دی، يا ټول عبادت يې د بُـت لپاره وي، بيا هم شرک دی؛ يا نن ورځ عبادت يې د بُت لپاره وي سبا د خدای لپاره، بيا هم شرک دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه د سبا عبادت هم د خدای عبادت نـــه دی. هغه څوک چې په خپل خيال نن د خدای عبادت کوي او سبا لاړ شي د بُـــت عبادت وکړي، دا د نن ورځې عبادت يې هم د خدای عبادت نه دی.

وَلا أَنَـــا عَابِـــدٌ مَّا عَبَدتُّمْ. وَلا أَنتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ. او نه زه د هاغه څه عبادت کوونکی يم چې تاسـو يې عبادت کړی دی، يعنې زه بـــه هم په هيڅ بڼه او په هيڅ ډول شرايطو کې حاضر نشم چې د هاغه څه عبادت کوونکی شم چې تاسو يې عبادت کوئ. په دويم آيت کې وايي لا أَعْبُدُ (عبادت نـــه کوم) او د فعل په بڼه يې راوړی، خو دلته وايي وَلا أَنَـــا عَابِدٌ يعنې زه هم په دې وضع او حال کې نه يم؛ په اصطلاح د حال وضعيت بيانوي. په بـــل تعبير، نه به داسې وکړم او نه زما شرايط، انـد او فکر دا اجازه راکوي چې ستاسو په څېر داسې وکړم.
د مَّا عَبَدتُّمْ جمله ماضي ده؛ يعنې په تيره کې هم ما ســتاســـو معبود نه دی نمانځلی، او دا په څرګنده توګه پر دې دلالت کوي چې رسـول الله(ص) له خپل نبوت څخه مخکې هم بُت نمانځنه نه ده کړې.

وَلا أَنتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ. بيا هم پيغمبر(ص) هماغه خبره تکراروي. دا آيت دوه ځلې تکرار شـــوی دی: دريم او پنځم آية. او دا د ډېرتر تأکيد او ټينګار لپاره دی. دوه ځلي ټينګار پر دې چې ما تاسو اوس داسې پيژندلي ياست چې حق لور ته د مخ کولو او دې لور ته د راتللو اهل نـــه ياسـت او په تاسـو کې دحق خبرې د منلو بڼه، ډګر، انګيزه او چمتووالی نشته، يا دا چمتووالی نه څرګندوئ.
پر دې بنا يو تر بله شخړه نلرو، موږ چې په کومه لار ځو تاسو يې نه منئ نو ....
په حقيقت کې دا دوه آيتونه د مخکينيو دوو آيتونو د مضمون تکرار دی چې پر هغه د ټينګار په موخه تکرار شوي دي، لکه د هاغه تکرار په څېر چې په نورو آيتونو کې هم راغلی دی:
«كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ. ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ.» [تکاثر۳ (۱۰۲:۳) او۴] چې تاسو انګيرئ ډېر ژر به پوه شئ. بيا داسې نه دی چې تاسو انګيرئ ډېر ژر به پوه شئ. « فَقُتِلَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کَيْفَ قَدَّرَ. ثُمَّ قُتِلَ کَيْفَ قَدَّرَ.» [مدثر۱۹(۷۴:۱۹) او ۲۰] مرگ دې وي پر دوی څه ډول يې اندازه وکړه بيا مرگ دی وي پر دوی څه ډول يې اندازه وکړه.

د «وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ» او «وَلَا أَنَا عَابِدٌ» اسميه جملې، د [لاتَعْبُدُون، لا اَعبُد] فعلي جملو پر ځای، چې په دويم او څلورم آيتونو کې راغلي دي، د عربي ژبې ادبياتو له مخې په اند او عمل کې پر ټيکاووالي، تلپاتېتوب او دوام دلالت کوي. مقصد دا دی چې دا څرگندوي؛ هر دواړه لوري په خپلو اعتقادي دريځونو کې کلک او ټيکاو يو، مونږ دواړه لوري هر يو پر خپله خپله لار ځو او يو له بل سره د ملتيا موخه نه لرو. په «۵» آية کې بيا ځلې د«۳» آية د مطلب تکرارېدل هم پر دې، يو بل ټينگار دی چې وايي په تاسو کې په اوسنيو شرايطو کې د توحيد د منلو لپاره اړين ډگر او چمتووالی نشته.

د يو خدای نمانځنه [«په عبادت کې توحيد»] چې لـــه خدای تعالی څخه په بشـپړه توگه فرمان وړنـــه او هغه ته مخ کونه او له هغه پرته د نورو له بنده گۍ آزاديدنه ده، چې د فکري توحيد تحقق او رښتينتوب او د مؤحد او مشـرک تر منځ بېلوونکی او مميز فصل دی او بايد لـــه فکر او دنني ايمانه په عباداتو کې وبرېښي او څرگند شي او همدا راز د ژوندانه په آدابو او قوانينو او ټولنيزو اړيکو کې منعکس او ښـکاره شي. که د يو خدای نمانځنه په دې پراخه او حقيقي معنا نـــه وي نو د شرک او توحيد او د اسلام او جاهليت تر منځ توپير او ټاکلی بريد څه څيز دی؟ آيا د ضـمير او وجدان په پوړ او مرتبه کې د توحيد لپاره کوم ټاکلی بريد شته؟ له دې سره سره چې ډېرى خلک په ښکاره توگه موحد ښکاري خو د شرک په راز راز ډولونو اخته دي، او په ښکاره مشـــرکان چې د فطرت او وجدان په بريد کې مؤحدين دي. د مکې مشـرکين هم د خدای تعالی له ذات څخه منکر نه ول خو له هاغو حقيقتونو سره آشنا نه ول چې خدای تعالی خپل ځان پرې ستايلی: اَحَد: يگانـــه، يو گونی، يو، يوازې يو خدای .... صَمَد: تکيه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای او ملاتړ... ــ هغوی د خدای لپاره مل، ساري او ګډونوال ګومارل، څرنګه چې بـــاید وي او ښـايي، د خدای تعالی مقام یې نه پېژاند او د خدای تعالی عبادت یې لکه څنګه چې ښايي نـــه کوه. بُتان یې ورسره شریکول، بُتان یې د خپلو صالحو پلرونو او نیکونو د یادښت رمز او یا د پرښتو تمثیل ګاڼه ... هغوی ګومان کاوه چې پرښتې د خدای لوڼه دي، او د حق سبحانه تعالی او جنّیانو تر منځ خپلوي او خپلولي ده. چې کله کله به یې دا رمز او تمثیل لـه یاده ایسته او پخپله د همدغو تورل شوو معبودانو نمانځنه بـــه یې کوله. او په دواړو حالتونو کې به یې دا ټول نومونړي څیزونه واسـطه او وسـیله ګڼل چې ددوی په توسـه خپل ځانونـه خدای تعالی ته نژدې او مقرب کړي.

لکه څنګه چې قرآن مجید د زمر په سورة کې ددوی خبره روایت کوي: «... مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَـــــا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى...» [زمر۳(۳۹:۳)]. «...موږ د هغوی نمانځنه نه کوو مګر لـه دې کبله چې موږ خدای ته نژدې کړي...». قرآن ددوی لــــه ژبې نقل کوي چې هغوی عقیده درلوده خدای تعالی آسـمانونه او ځمکه پنځولي دي. او لمر او سپوږمۍ یې د انسان د استفادې وړ وګرځول او اوبه یې لــــه آسمانه اورولي دي؛ د بېلګې په توګه د عنکبوت په سورة کې راغلي دي: «وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ...» [عنکبوت ٦١(۲۹:٦۱)]. «او که له هغوی [= له مشـــرکینو] وپوښتې: اسمانونه [= د ستورو نړۍ] او ځمکه چا پنځولي او لمر او سپوږمۍ چا ښکېل (او رام) [= ستاسو او د نورو موجوداتو خدمتګاران] کړي دي، هرومرو به وايي: الله!...».«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّـــمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُـــولُنَّ اللَّهُ ...» [عنکبوت٦٣(۲۹:٦۳)]. «او که له هغوی وپوښتې چې څوک له آسمانه [برکتناک] اوربـــت لېږي، چې ځمکه پرې د هغه له مرګ [= ژمي یا وچکالۍ] وروســـته ژونــدۍ کوي؟ هرومرو به وايي: الله». په ځانګړي توګه د قریشو مشـــرکین چې ځانونه یې د ابراهیم د آئین پلیونـان ګڼل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ پاملرنه وکړو په عمومي توګه د دنيا ټولو مشـــــرکينو همداسې کول او لا کوي؛ چې دوی په بنسټيزه توګه لـــه الله منکر نه ول خو پر خپلو معبوانو، د الله درشل ته د رسېدلو لپاره د وسيلې په توګه عقيده لري او په دې اړه د مشـــرکينو عقيدې راز راز او ډول ډول دي؛ هغه که ملائکې وي، جن يا پيريان وي، انبياء او اولياء وي، امامان او ملايان وي، پيران او بزرګان وي، د ژونـديو يا مړو انسانانو ارواح وي، يا لمر، ســپوږمی، ســتوري، ځناور، ونې، غرونه، دريابونه، ځمکه او آسمان وي، بــت، يا خيالي ديوي او ديوتا [The gods, The goddess] وي او که په نورو بڼو وي. دلته دا پوښتنه مطرح کېدی شي چې د عربو مشـــرکينو هم الله منه او هم د نړۍ ټولو مشـــــرکينو له پخوا زمانو راهيسې تر اوســه د الله له شـتونه انکار نـــــه دی کړی. او اهل کتاب خو د اصـل معبود په توګه همدا الله مني، نو د ټولو خلکو د ټولو معبودانو لـــه عبادته، پرته لـــه کوم توپيره د برائت اعلان څنګه صـــحيح کېدی شي؟ ځواب يې دادی چې که د الله عبادت د نورو معبودانو په ډلـــه کې له شاملولو سره وشي نو هاغه څوک چې پر توحيد ايمان لري هرو هرو لـــه دې عبادته خپل برائت څرګندوي ځکه چې د هغه په نزد الله د معبودانو له مجموعې څخه يو مــعبود نه دی بلکې هغه يوازينی يو معبود دی، او دې مجموعې او ډلې ته په ګډوله توګه عبادت په هيڅ ډول د الله عبادت نــه دی اګر چې په دې کې د الله عبادت هم شامل وي.

په قرآن مجيد کې يې دا خبره په څرګنده توګه په ډاګه کړې ده چې د الله د عبادت تر څنګ د بــل چا يا څيز د عبادت شک يا ګومان قدرې هم نــه وي، او بايد انسان خپله بنده ګي يوازې يو الله ته خالصه کړي «وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الـدِّينَ حُنَفَاءَ...» [بيّنه ۵ (۹۸:۵)]. په داسې حال کې چې دوی ته له دې پرته امر نه وو شـوی، چې دوی به [يوازې] د الله بنده ګي کوي په داســې ډول چې دين يې په حق ګرايانه توګه هغه ته [لـــــه شرک او ځان غوښـتنو څخه] خالص کړی وي، ....» همدا راز په ژبــه اقرار تر هاغه بريده منلی او توپيروونکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی چې لـه عمل سره رسمي، جوت او په زغرده مخالفت ونلري. نو ځرنګه چې د شرک او توحيـد، جـاهليـت او اســلام ترمنځ توپير او بېلوونکی يوازې د يو خدای عبادت دی، د اسلام رسول^(ص)^ مأمور شو چې ښکاره او په زغرده په بيا بيا په ټينګار لـــــه دې آيتونو سره هغه اعلام کړي چې په دې توګه د هغوی پر مخ چې په کفر کې د پاتې کېدو هوډ يې کړی دی د هر ډول ســازښـــت او جوړ جاړي لار وتړي او هيلې يې پرې شي او د کفر او اســلام بريد ځرګند او وټاکل شي او د هغوی لـه بلنې او انذاره سترګې پټې کړي او توحيد او اسلام ته د بلنې لپاره هاغو کســانو ته پاملرنه وکړي چې کفر ته د منلو دا ډول هوډ نلري او د ايمان منلو ته چمتو اوسي. د کافرينو په اړه قرآن وايي: «إِنَّ الَّـذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ» [بقره٦(٢:٦)]. «[خو] هاغو کســانو چې [د حقيقتونو په نسبت] کفر وکړ، د هغوی لپاره بې توپيره ده، چې [د کړنو لـه پايلو] يې وويروې يا يې و نه ويروې؛ کورټ ايمان نه راوړي». دوی تـــه که هر څومره وويل شي د حق وينا اوريدو ته چمتووالی نلري د قرآن د وينا پر بنســـټ «لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَى أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ » [يس ٧(٣٦:٧)] «په ډېريو لــه هغوی کې حکم تحقق موندلی دی، او ايمان به رانوړي». نو ځکه الله تعالی خپل اســتازي رســول اکرم^(ص)^ ته فرمايي؛ دوی ته ووايه چې: لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِي دِينِ. «ســتاســو دين ســتاســو لپاره او زما دين هم زما لپاره.» يو تر بله جګړه نلرو. تاســو چې زما حق خبره نـه منئ، نه ښايي تمه ولرئ چې زه راشم ستاسو بُـت نمانځونکي افکار او اندونه ومنم. زه ددې کار اهل نه يم. نو، تاســو په خپله لار لاړ شـئ، او زه هم په خپله لار ځم. «.. لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ ...» [ماته زما کړني او تاســو ته ســتاســو کړني] که نه غواړئ ډېر ښه، له يو بل سره دعوا هم نلرو. چې دا هماغه په انتخاب کې آزادي ده. ته د انتخاب حق لرې، واک او اختيار لرې او زه يې هم لرم.

يعنې ای کافرانو! زموږ او ستاسو هم معبود بېل دی او هم عبادتونــه مو يو تر بله توپير لري. « وَ إِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلِي وَ لَكُمْ عَمَلُكُمْ أَنْتُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَنَــــا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ» [يونس ۴۱ (۱۰:۴۱)] «او که [د نورو پيغمبرانو په څېر] تا دروغجن وګڼي، نو ووايه: زما کړني ما پورې او ستاسو کړنې تاسو پورې اړه لري [= هر يو د خپل کار پايلو ته رسېږو]. تاسو له هاغه څه چې زه يې کوم بري ياست [= له پازوالۍ يې خلاص او مسئول نه ياســت] او زه هم له هاغه څه چې تاســو يې کوئ مبرا يم». «فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ» [شعراء ۲۱٦ (۲٦:۲۱٦)] او که [ستا له خبرتيا او ګواښنې وروسته] يې سرغړاوی وکړ، ووايه: زه له هاغه څه چې تاسو يې کوئ بري [او بېزار] يم.

د « لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ » جمله، د عقيدې او ايمان د آزادۍ منشـــور دی چې مکرم رسول(ص) ته د «قُل» لــه فرمان سره، کافرانو ته ابلاغ شوی دی. دا څرګنده ده چې مطلب د کفر او ايمان د پـــايلې ورته والی او د بندګانو د انتخاب او غوراوي په نحوه او طريقه کې د خدای تعالی بې توپيروالی نــه دی، موخه يې انسان ته د عمل ډګر او د ټاکنې اختيار ورکول دي چې هر څوک په آزادانـــه توګه خپل برخليـــک وټاکي. دين يوه قلبي او د زړه پورې اړوند چاره ده او اکراه او اجبار پکې لار نلري. نو نه يوازې بی ديني يا د دين تغيرول دنيايي سزا او کيفر نلري، بلکې مذهبي اختلافونه او جنګونه، مخکې لـــه مخکې محکوم او غندلي دي. لکه څنګه چې په قرآن کې بل ځای فرمايي: «لا اِکْراهَ فِي الدِّينِ...» «په دين [منلو] کې اکراه [او کوم جبر] نشته ...». [بقره۲۵٦ (۲:۲۵٦)]

د دين اصلي معنا، د نيکو او بدو عملونو جزا او کيفر دی، بيا ورپسې د هر هيواد نظامونو، مقرراتو او قوانينو تـــه ويل کيږي، چې وګړي او ښارمندان د هغوی پر بنسټ تر نياو لاندې نيول کيږي. د قرآن په اصطلاح کې، «دين الملک» د هيواد اساسي قـــانون ته ويل کيږي، چې پاچاهان او واکمنان د هغوی جاري کوونکي ول. «فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْــتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كِدْنَـــا لِيُوسُــفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ، ... »[يوســف۷٦ (۱۲:۷٦)]. «نو [يوســف] د خپل ورور [بنيامين] له پېټي څخه مخکې، د نورو پېټو په لټولو پيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړ، چې [په پای کې] کټوری یې د خپل ورور له پېټې راوایست. په دې توګه مو یوسف ته چاره او تدبیر وروښود. [ځکه] هغه [د مصـــر] د پاچا د قانون له مخې خپل ورور نشـو نیولی [نشـو سـتنولی]،...». د ښـوونځیو او پوهنتونونو ښـوونیز نظام هم چې د هغې پر بنسټ د هر زده کړیال پـــاداش [چارلیک]، برخلیک او راتلونکی ټاکل کېږي، چې دا هم د دین د معنا د پوهیدو لپاره یوه ساده بېلګه ده.

د «۱۰۲» موردونو لـــه منځه چې د دین له کلیمې مشتقونه او راوتلي ویيونه په قرآن کې راغلي دي، د دین معنا د قانون په توګه لـــه دې پرته د «دِینِ الله» له اضــافې سره په دوو نورو آیتونو راغلې ده:- «... وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ ...» [نور۲(۲۴:۲)] «...او د الله تعالی د قانون په [اجراء] کې، د [غیر اصـولي] احساسـاتو او عواطفو تر اغیز لانـــدې مه کیږئ،...» «أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ..» [آل عمران۸۳(۳:۸۳)]. «آیا دوی [له دې میثاق وروسـته] د الله له دین پرته [بله غوره موخه] غواړي؟ په داسـې حال کې هر هغه څه [لـــه پرښتو یا ژوندیو موجوداتو یا هرڅه] چې په آسـمانونو او ځمکه کې دي، هرومرو [خواه نخواه] هغه ته تسـلیم دي ...». د خدای تعالی دین همدا عمومي او خصـــوصي قوانین او نظـامونه دي چې لـه ذرې تر لویو او لـه ځمکې تر کهکشـــانونو ټول د هغه په بند کې دي چې له خپل کړ او اړولکړنو [فعل او انفعالاتو] سره د کمال په لارلیک [مسیر] کې مخکې وړل کېږي [و اِلَيْهِ يُرْجَعُونَ].

نو د خدای دین د هغه فرمانونو ته تسـلیمیدل دي «إِنَّ الـــدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ...» [آل عمران ۱۹(۳:۱۹)] چې حق دی «... وَدِينِ الْحَقِّ...» [توبـه۳۳(۹:۳۳)] او باید له شرکه خالـص وي « أَلَا لِلَّهِ الـدِّينُ الْخَالِصُ ... » [زمر۳(۳۹:۳)]، «وَأَنْ أَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْـرِكِينَ.» [یونس۱۰۵(۱۰:۱۰۵)]« او دا [فرمان] چې خپل مخ [= د ژونـدانه موخه او مخکړنه دې] په حقپالې توګه [= له شرکه خالص او نړه] د [توحیدي] دین لپاره برابر کړه او هیڅکله لـــه مشــــرکانو مه اوسه».

(c) ketabton.com: The Digital Library

«...حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الـدِّينُ لِلَّـهِ..» [بقره۱۹۳(۲:۱۳۹)] او «... حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الـدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ...» [انفال۳۹(۸:۳۹)]. «... تر هاغې چې د فتنې [= د دين د آزادۍ او امنيت د مخنيوي] تغر ټول شي او دين په يو مخيزه توګه د الله لپاره وي...»

همدا راز د سورت په پای کې د «لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ» ټينګار، لـه عبادت سره د دين ډېر نژدې او تنګاتنګ تړاو څرګندوي. د کافرانو عبادت د هغوی د دين مطابق، يعنې د خدای نمانځنې آيين يې په شرک او د بُتانو په شفاعت کړې وو چې په لاندينيو آيتونو کې يې په څرګنده توګه وينو:

«...وَالَّـذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِـهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَـا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى ...» [زمر۳(۳۹:۳)]، «.. او هغو کسانو چې [خپلو حاجتونو ته د رسېدو لپاره] لـه الله پرته اولياء [پالندويان] نيولي دي، [باطله ادعا يې داده چې] موږ دا نه نمانځو، مګر له دې کبله [هغوی ته متوسل کېږو] چې موږ خدای ته [د حاجتونو په وړانـدې کولو کې] نږدې کړي..»، «.. أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ..» [زمر۴۳(۳۹:۴۳)]، «آيا لـه الله پرته شفيعان [او سپارښتګر] نيسي!؟...». «...وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَـا عِنْدَ اللَّهِ...» [يونس۱۸(۱۰:۱۸)]، او وايي: دا [بُتان] د خدای په نزد زموږ شفيعان [او سپارښتګر] دي!. «... لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ...» [انعام۷۰(۶:۷۰)]. او «... لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِـهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ...» [انعام ۵۱(۶:۵۱)] پرته له الله د هغوی لپاره هيڅ يار او مرستندوی او سپارښتګر نشته. «... وَمَا نَرَى مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّـذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ...» [انعام۹۴(۶:۹۴)]. «... او [مګر نن ورځ] هاغه شفيعان چې تاسو په خپل [سرليک] کې شريکان انګېرل، له تاسو سره نه وينو ...».

او د مؤمنينو عبادت د توحيدي دين او آيين پر بنسټ ربّ العالمين ته په تسليم کې دی. په قرآن کې الله تعالی پيغمبر(ص) تـه فرمان ورکوي چې دوی تـه ووايه: «قُلْ أَفَغَيْرَ الـــلَّهِ تَأْمُرُونِّي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ» [زمر۶۴(۳۹:۶۴)] دوی تـــه ووايه: «ای جاهلانو! آيا ته ماته وايي چې له الله پرته د بل چا عبادت وکړم».

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د کافرون سورة په بنسټيزه توګه په دوو لارو کې لـه برېښنده، قاطع او روښانه برید ټاکنې سره، لـه کافرانو سره د مؤمنينو هر ډول ملتيا او سازشکارانه مصلحت پالنه مردوده او نـاسمه ګڼي او پيغمبر ته په ټينګار فرمان ورکوي چې دا ډول دريځ په څرګنده توګه اعلام کړي. لـه دې سره مل د هغوی اختيار او آزادي هم په پام کې لري او د لارې او روش (دين) په انتخاب کې هغوی خپل واک ته پرېږدي: «لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ».

د تعبد بريدونه: داسې برېښي چې د «عبادت» موضوع چې لغوي مشتقات يې د کافرون په سورة کې له لنډون سره سره ۸ ځلې تکرار شوي دي، او د سورة اصـلي چورليز دی. او په قرآن کې بې مخيني او بې سـاري دی؛ نو «عبادت» [نمانځنه]، ددې سورت بنسټيزه کليمه ګڼل کېږي. څرنګه چې د عبادت موضوع په ټول قرآن کې په ځانګړې توګه په دې سـورت کې ارزښـتناکه او بنسـټيزه موضوع ده نو د سورة د ځيرتر پيغام د بهتر پوهېدو لپاره د «عبادت» پر موضوع نور ډېر تمرکز کوو، او ښايي په دې اړه ډېر غور او تدبّر وکړو:

نو کومه نکته چې تل بـايد جدي پاملرنه ورته وکړو ددې سورة اصلي چورليز [«عبادت»] دی. په دې سورة کې لـه هر دريو کليمو څخه يوه يې د «عبادت» کليمه راوړې ده. د قرآن په هيڅ ځای کې تاسو دا ډول ټينګار او تمرکز نه وينئ. نو، بايد پوه شو چې لـه «عبادت» څخه موخه څه ده چې څو ځلې يې تکراروي:
لا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ. وَلا أَنتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ......

څرنګه چې د قرآن په پښتو ترجمو کې «عبادت»، «نمانځنه» او «پرسـتش» ترجمه کوي: کافرانو ته ووايه زه نـــه نمانځم هاغه څه چې تاسو يې نمانځئ او نه تاسو نمانځونکي ياست د هاغه څه چې زه يې نمانځم؛ نو لـــه دې ترجمې څخه څه پوهـــېدلی شـو؟ دا خو څرګنده ده چې پيغمبر (ص) بُت نـــه نمانځه، نو ددې موضوع پوهېدل زموږ د اوس مهال لپاره څه په درد لګېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیغمبر (ص) کـافرانو ته ویل زه بُت نه نمانځم او تاسو هم هاغه څه چې زه نمانځم نه نمانځئ، نو په مخه مو ښـــه، هر څوک دې پخپله لار ځي. ښـــه نو مورِ چې وسمهال دا آیتونه او ویناوې لولو څه پیغام ترې باید واخلو.

د عبادت پښتو ترجمه [«نمانځنه»، نمونځ] او هاغه څه چې په دې ترجمه کې لـه قرآن او عربي فرهنګه زمورِ فرهنګ ته لېږدول شـوي دي، داسـې یو حالت دی چې انسان یې د خپل پنځوونکي پالونکي څښتن پر وړانـدې چې د هغه تر ټولو لوړ او ســتر ارمان دی څرګندوي. په داســې حال کې چې په عربي ژبه کې «عبادت»، د هاغو چارو پر وړاندې چې د انسان لـه وجوده خارج وي، د هغه له تسلیم، تبعیت، زړه بایلنې او ځان بـایلنې یو حالت دی چې کېدی شي خدای، پرښـتې، انسانان، خیزونه او نورې چارې وي. د بېلګې په توګه کله چې په قرآن کې ویل کېږي «لا تعبدوا الشـــیطان»[مریم ۴۴(۱۹:۴۴)] یا «أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّـيْطَانَ....»؟ [یس ٦٠(٣٦:٦٠)] نو کوم کســـان چې عبادت «نمانځنه» یا «پرســـتش» معنا کوي، آیا چا تر اوســـه شـیطان نمانځلی دی چې خدای تعالی ګواښـــنه کړې ده: «ای بنیادمه مګر تاســـو سره مې عهد نه وو ترلی چې د شـیطان عبادت مه کوئ»، له دې څخه یې مقصـد دا نه دی چې شـیطان مه نمانځئ، ځکه چې شیطان خو د انسانـــانو منفور دی او هیڅوک هغه خپل معشـوق او معبود نه ګڼي! بلکې مقصـد یې دادی چې هغه ته مه «تسـلیم» کېږئ [مه تسـلیمېږئ] او د هغه لـــه وسـوسـو «پلیوني» مه کوئ او د هغه پر ګاڼلو او سینګارَونو، بریښ او ځلَونو زړه او ځان مه بـایلئ.

مورِ چې هره ورځ په خپلو نمونځونو کې لږ تر لږه اوولس ځلې «إِيَاكَ نَعْبُدُ وإِيَاكَ نَسْتَعِينُ» وایو، که د خدای عبادت د هغه نمانځنه وي، نو، مګر مورِ کوم بـل څیز د هغه پر ځای نمانځو؟ څرګنده ده چې نـه؛ نو، بیا دا څه دي چې په نمانځه کې یې دومره ذکر کړو او په ځلونو یې تکرار کړو چې: «إِيَاكَ نَعْبُدُ وإِيَاكَ نَسْـتَعِينُ»؟ خـــدایا مورِ یوازې ستا نمانځنه کوو! ښه، که خدای له مورِ پوښتنه وکړي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر تر اوسه مو د کوم بــل چا نمانځنه کوله، څه ځواب ورکوو؟ مګر نه وایو چې مونږ غیر لــه تــا د کوم بل کس یا بل څیز نمانځنه نــه ده کړې؟ نو، ولې تر دې بریده دا خبره تکراروو؟ که خدای تعالی له مونږ وپــوښتي ته او پلار او مور دې او کورنۍ دې مګر مخکې لـــه دې خدای نمانځونکي نه واست، یا مګر اوس نه یاست چې پرلـــه پسې تکراروئ مونږ یوازې تا نمانځو، څه ځواب ورکوو؟ ولې دومره ډېر دا تکرار کوو؟ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ؟

خو مونږ چې پـه خپلو ورځینیو نمونځونو کې وایو «ایـاک نعبـد» دا جوتـه او څرګنده ده چې زمونږ مقصد خو د بـــل خدای نمانځنه نه ده، خو ډېر لږ کسان شایي لـــه ځانه وپوښتي چې ولې دا عبارت پرلـــه پسې ځان ته دومره تلقین کوي، مګر، آیا اتکل دادی چې کوم بـل خدای به هم وي ـ العیاذ بالله ـ چې هغه هم نمانځي چې وایي «یوازې تاته عبادت کوو»! څرګنده ده چې لـــه الله پرته د تسلیم حالت د بل هیڅ څیز لپاره نلرو.

نو پر دې ترتیب د «عبادت» په کلیمه کې د اطاعت او تسلیم مفهوم شتون لري. نو که څوک داســې یو حالت سربېره پر خدای [یا د خدای پر ځای] د هغه مخلوق ته پیدا کړي د همدې مخلوق عبادت یې کړی دی.

د حضرت پیغمبر(ص) پـه وینـا: «هـر څـوک چـې د منبـت پـه حالـت کـې کـوم وینـاوال تـه غـوږ ونیســي پـه حقیقـت کـې د هغـه عبـادت یـې کـړی دی. نـو کـه د هغـه خبـره لـــه خـدای عزّوجـلّ څخـه وي (پـه غیـر مسـتقیم ډول) د خـدای عبـادت یـې کـړی دی او کـه لــه ابلیسـه وي د ابلـیس عبـادت یـې کـړی دی». لـــه دې توضـیح سره څرګنــدېږي چــې ولــې خــدای تعــالی فرمـان ورکـړی د شـیطان عبـادت مـه کـوئ او ولـې بایـد پرلـه پسـې ځانتـه تلقین کړو چې: «ایاک نعبد و ایاک نستعین».

له دې څرګندېږي چې د: «مونږ د خدای عبادت کوو» معنا دا نـــه ده چې مونږ خدای نمانځو؛ معنا یې داده چې مونږ د شیطان په وړاندې د منبت او تسلیم او

(c) ketabton.com: The Digital Library

درنښت او غاړه ایښوونې، ژمنتیا او ایل کېدو حالت نلرو او غواړو دا حالت یوازې د خدای په وړاندې ولرو. دا د عبادت معنا داده.

نو له دې څرګندېږي چې «عبادت» نمانځنه نه ده. ډېری له نورو ژبو وییونه کله چې پښتو ته اړول کېږي معنا یې سمه نه راځي او د یوې کلیمې په توسه له معادل او اندول ایښوونې سره نه شو کولی په معنا یې و پوهېږو. و مو ویل چې «عبادت» په واقعیت کې یو حالت دی له تسلیم او تمکین، زړه بایلنې او ایل کېدنې څخه. د مرحوم شریعتي مشهوره خبره ده چې«عبادت» یعنې واټ جوړونه [جاده سازي]. په عربي ژبه کې «طریق المُعَبَّد» یا «مُعَبَّد» - جاده، واټ، سړک، یعنې هاغه لار چې «عَبْد» شوې ده؛ هغه جاده چې اسفالټ کړې یې ده او ایل شوې ده؛ یعنې اوس نو دا جاده بیخي صافه او روانه ده او ګړندی موټر پرې په هوسا توګه کولی شي حرکت وکړي. دا واټ مخکې ناسم وو او لوړې ژورې یې درلودې او نشو کېدی موټر پرې سم تګ راتګ وکړي، خو اوس عبد او ایل شوی دی او موټر یې پر مخ په هوسا او آسانه توګه کېدی شي تېروبېر شي. نو «تَبْعیدُ الطُّرُق» یعنې لاره عبد کول، د لارې ایستنه او واټ جوړونه. که په مکه او مدینه کې چا لیدلي وي د سړک جوړولو په ماشینونو او لاریو او بولډوزرونو یې لیکلي وي «عابد». نو «عابد» یعنې؛ دا د لارې جوړولو ماشین دی او سړک همواروي. نو، «عبادت» نمانځنه نه ده، هموارول دي؛ د ګاډیو او زنبیلونو ډګول او اضافي مواد ایسته غورځول او د لارې صافول دي.

موږ د خدای عبادت کوو یعنې زموږ وجود باید د هغه د فرمانونو د روانېدلو او اجراء کېدلو لپاره یوه همواره جاده وي. که خدای تعالی په قرآن کې فرمایلي دي انفاق وکړئ خو وینو چې اصلاً زموږ په وجود کې دا ډول فرمان نه جاري کېږي! نو له دې معلومېږي چې زموږ نفس لا تر اوسه هموار نه دی، په دې لار کې لګښت ورته ستونزمن دی، عملي کولی یې نشي. نو څه باید وکړل شي چې د هغه فرمان پر ما روان او هموار شي؟ «عبادت» همدې ته ویل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د پالونکي ښښتن فرمان وړل پر ما جاري شول او پر ټول ځان او د زړه له تله مې هغه ومنه، د هغه عبادت کوونکی، شوی يم؛ لکه د اسفنج په څېر چې اوبه په آسانۍ جذبوي، خو د ترپال ټوټه هغه په سختۍ جذبوي او نايلون چې بيخي اوبه نه جذبوي. د انسان وجود بايد هوسا او په آسانه توګه وکولی شي د حق حکم جذب کړي. کله چې د انسان ځان جاذب شو، که خدای تعالی ووايي ځان دې زما په لار کې ورکړه، هوسا او په آسانۍ يې ورکوي.

دا چې په قرآن کې وايي: «وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِى نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ»، [بقره۲۰۷(۲:۲۰۷)]. يعنې ځينو له خلکو خپل ځانونه بولۍ او خرڅلاو ته ايښي او هغه ته يې پلوري چې دده د ځان پيرېدونکی دی. يعنې خپل ځان د خدای او د هغه د رضايت جلبولو لپاره خرڅوي. دوی د خدای عاشقان دي او چمتو دي خپل ځانونه د معشوق لپاره قربان کړي. عاشق، «زه» نلري او ټوله هستي يې «هغه» دی، معشوق دی. او ورپسې: وَاللَّهُ رَؤُوفٌ بِالْعِبَادِ. او الله د خپلو بندګانو په اړه ډېر مهربان او رئوف دی.

د خدای او د بنده اړيکه کېدی شي تر دې بريده صميمي او عاشقانه شي چې بنده، لکه د پتنګ په څېر د شمعې ګردچاپېره خپل ځان د خدای په لار کې فدا کوي. البته قرآن د رياکارو او ځانښودو بندګانو وصف او ستاينه هم راوړې ده: «وَمِنَ النَّاسِ مَن يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِى الْحَيَاةِ الدُّنْيَا» ځينې له خلکو هم دي، چې د هغوی خبرې تا هېښتيا ته اړ باسي، چې څه عجبې ښکلې او خومره فصيحې او روانې خبرې کوي! «...وَيُشْهِدُ اللَّهَ عَلَى مَا فِى قَلْبِهِ...». او هم پر هاغه څه چې په زړه کې يې لري خدای تعالی شاهد نيسي او تل له خدای او پيغمبره پانګونه کوي او قسم خوري، په داسې حال کې چې: وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ. [بقره۲۰۴(۲:۲۰۴)]. د ټولنې بدترين دښمنان همدوی دي. ولې؟ ددې لپاره چې: وَإِذَا تَوَلَّى، کله چې حکومت او ځواک ته ورسېږي، سَعَى فِى الأَرْضِ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْـــحَرْثَ وَالنَّسْلَ ... د ولايت او حکومت نتيجه او پايله يې د کښت او نسل نابودي ده؛ هم د ټولنې نسل او هم توليدات له منځه وړي. وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ. او الله تعالى فساد نه خوښوي. [بقره ۲۰۵(۲:۲۰۵)].

د تاريخ په اوږدو کې تل، يو شمېر کسان ول او دي چې پرله پسې، په سنجول شوې توګه له خداى او رسوله خبره کوي، خو دا يوازې ددې لپاره چې ځواک ته ورسېږي. کله چې د خلکو د ديني احساساتو پر څپو سپاره شول او ځواک ته ورسېدل، د خلکو روزګار تباه کوي او ځواک ته د رسېدلو پايله او نتيجه يې د «حرث» او «نسل» هلاکت دى.
د دې ډلې پر خلاف بله ډله هغوى دي چې نه يوازې دا چې نه غواړي کوم «مقام»، پوړ او ځاى ته ورسېږي، بلکې پرعکس، چمتو دي چې خپل ځانونه د حق په لاره کې قرباني کړي. چې همدا د «عبادت» مفهوم دى.
انسان څنګه کولى شي د خداى عبد شي؟ قرآن فرمايي: أَن لَّا تَعْبُدُوا الشَّيطَانَ، [يس۶۰(۳۶:۶۰)]. د ابليس عبادت مکوئ. د ابليس عبادت يعنې څه؟ په دې اړه هم د پښتو په ترجمو کې لولو چې شيطان مه نمانځئ. آيا دا ژباړونکي له ځانه نه پوښتي چې آخر کوم څوک دى چې شيطان نمانځي؟ که عبادت «نمانځنه» او «پرستش» ترجمه کړو نو بايد ووايو ددې آيت مخاطبين موږ نه يو، چون موږ خو شيطان پرستان نه يو.

خو لکه څنګه چې مو وويل، که عبادت تسليمېدل او اېل کېدل معنا کړو، هغه مهال مطلب تو پير کوي. يعنې شيطان وسوسه کوي، وعده ورکوي، خو تاسو د هغه فريب ونخورئ او عبادت يې ونکړئ؛ خپل وجود د هغه لپاره هموار نکړئ: لَّا تَعْبُدُوا الشَّيطَانَ، داسې مه اوسئ هر څيز چې هغه ووايي او جذب يې کړئ؛ د شيطان لپاره مه اسفنج کېږئ چې له هر تحريک او وسوسې او وعدې سره يې، هر څه چې ووېل ومنئ. مقاومت وکړئ او د هغه پر وړاندې لکه د سّد سکندر په څېر اوسئ. د خپل زړه دننه ورته لار مه ورکوئ. په مخکې ورته دېوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکاږئ. او په عوض کې، خپل زړه او وجود د حق د فرمانونو منلو ته چمتو او هموار کړئ. د همدې مسئلې د اهميّت لـــه کبله دی چې په دې سورة کې د «عبادت» کليمه تر دې کچې تکرار شوې ده.

دا څرګنده ده چې د خدای تعالی ذات، نــــه زموږ په وجود کې، او نه د هيڅ موجود په وجود کې حُلول کوي. مقصـد دا چې د هغه صـفتونه بايد په موږ کې وځليږي او انسان د الهي صفتونو ښکارندوی اوسي. يعنې که خدای ښونکی او تېرېـــدونکی دی، نو موږ هم بايد وکولی شو وښو. موږ هم بايد وکولی شو عفو وکړو؛ که هغه حليم دی، موږ هم د نورو د چلن په ناسميو کې بايد حلم، صبر او زغم څرګند کړو، که هغه «عزيز» دی، موږ هم بايد د نفس عزت او مناعت او ټيکاووالی ولرو. که خدای «ودود» دی او مؤدت لري، نو موږ هم بـــايد د وداد او دوســتۍ اهل اوســو. که خدای تعالی «ذوالجلال و الاکرام» دی، نو موږ هم بـايد کريم اوسو. نو، يوازې الهي صفتونه دي چې بايد په تدريج زموږ په وجود کې تحقق ومومي، زموږ وجود بايد د الهي صـفتونو د جذب لپاره تږی او ليوال وي، نه د شيطاني صفتونو لپاره. دا ده د «إِياكَ نَعْبُدُ وإِياكَ نَسْتَعِينُ» معنا.

ځينو کسانو هم عبادت «بنده ګي» ترجمه کړی دی، سره ددې چې دا ژبـاړه تر يو بريده د عبادت لـــه معنا څخه يو څه لېرېدوي، خو بشپړه، جامع او مانع نه ده او د مورد پر حســاب توضيــح ته اړتيا لري. که د «بنده ګی» په کليمه کې، د خدای تعالی خالق والی او د بندګانو مخلوق والی په پام کې وي، مشــرکينو په دې کې چې خدای د هغوی خالق او رازق دی کوم شک نــه درلود په دې اړه مو مخکې آيتونو ته نغوته کړې د موضــوع لا ټينګار لپاره دې لاندينيو آيتونو ته هم مراجعه وشي: «وَلَـــئِنْ سَـأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّـمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ» او که له هغوی پوښــتنه وکړې چې آســمانونه او ځمکه چا پنځولي دي؟ هرومرو به وايي: هماغه الله پنځولي چې عليم [ډېر پوه] اَبرځواکمن دی! [زخرف۹(۴۳:۹)]، او «وَلَئِنْ سَـــأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ...» او که له دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

[=مـ شـــــرکینو] وپوښـــتې: دوی چا پنځولي دي؟ هرومرو بـه وايي اللـه ... [زخرف۸۷(۴۳:۸۷)]. «قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّـــمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّــمْعَ وَالْأَبْصَـــارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ...» ووايه: څوک تاسو ته لــــه آسمان او ځمکې روزي درکوي؟ يا د اوریدو او لیدو پر حسونو څوک واکمن دي [چې د هغه د نظامونو او مـ شیّت سره سم عمل کوي] ؟ او څوک دی چې ژوندی [موجود] له مړو [او بېځانه توکو] او مړه [او بېځانه توکي] له ژوندیو راوباسي؟ او څوک دی چې د [نړۍ] د چارو تدبیر کوي؟ سمدلاسه به ووايي: الله!... [یونس۳۱(۱۰:۳۱)]، «وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّـمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ...» او که لــــه هغوی وپوښـــتې: چا آســمانونه او ځمکه پنځولي دي؟ هرومرو به وايي: الله ... [زمر ۳۸ (۳۹:۳۸)].

هغوی د بُتانو پر شـــفاعت او واســـطو ته د توســـل پر نفي کولو اعتراض کوه او د خدای تعالی لـه یګانـه والي او واحد والي څخه، چې د واسطه معبودانو د پوړیو د لړۍ نفی کول ورسره اړین دي، انکار کوه [بېلګې یې په لاندینیو آیتونــو کې مونډلی شو]: «... وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلَى أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا» «... هر کله چې په دې قرآن کې د خپل پالونکي خښــتن یووالی دې یاد کړې، شـــا کوي او له کرکې [او بېزارۍ] سره لیرې کېږي». [اسراء۴٦(۱۷:۴٦)]، «وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّـــذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِـرُونَ» او هر کله چې الله په یووالي [= د شفاعت له نفی سره] یاد شي، د هاغو کســانو زړونه چې په آخرت باور نلري ترهېږي، خو هر کله چې غیر له هغه [= شفیعان] یاد شي، هغه مهال دی چې خوښېږي [= ګلان یې له مخونو غوړېږي]! [زمر۴۵(۳۹:۴۵)]، «ذَلِكُمْ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِنْ يُشْـــــرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ» دا ډول سرلیک لــــه دې لامله دی چې هر کله الله په یووالي مطرح کېده [او توحید ته د بلنې او لـــه شرک او بُت پالنې څخه د لیرې والي غږ پورته کېده] تاسو انکار کاوه او که هغه ته کوم شریک عنوان کېده [د واسطو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شفيعانو پښه ورغځېده] باور مو کاوه، نو [نن ورځ] نياو [او پريکړه] د ستر لوړ الله په واک کې ده. [غافر۱۲(۴۰:۱۲)]. او همدا راز «أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَـيْءٌ عُجَابٌ» آيا [واقعاً دې سړي ډېر] خدايان يې [په] يو واحد خدای [تبديل کړي!؟ دا واقعاً ډېر زيات عجيبه څيز دی.[ص ۵ (۳۸:۵)].

سربېره پر دې، د بنده ګۍ ويي او جـوله هماغه د غلامۍ او مريتوب د اړيکو او مناسباتو، ياد تازه کوي. چې له لاندينې آيت سره چې د خلقت فلسفه او د انسان کرامت بيانوي، په ټکر کې دی. «وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ» او ما، جن [= ناپيژاندي، ناشناسان] او اِنس [= مأنوس آشنايان او ستاسو هم مهالي] نه دي پنځولي، [(۵۱)] له دې پرته چې [يوازې] زما عبادت وکړي[(۵۲)] [= د رحماني صفتونو او کمالونو منونکي وي، نه د شيطاني]. [ذاريات ۵٦ (۵۱:۵٦)].

«ابـی هـلال عسـکري» د څلـورمې ليږديـزې پيـړۍ ويـی پيژنـدونکي اديـب، د عبـادت او طاعــت پــه مــنځ کــې د تــوپير پــه اړه کښـلي دي: [عبــادت د خضـوع مقصـد دی او د انعـام د مقصـد لــه وړانـدې کولـو پرتـه سر تـه نـه رسـيږي، لـه دې لامله عبـادت خـدای تـه ځـانګړې دی او لـه «معرفـت» او د منعم لـه شـناخت او پيژنـدنې پرتـه تحقق نـه مـومي، حـال دا چـې «طاعـت» لـه پورتـه قـدرت څخـه پـه فرمـان ورنـه کـې، سر تـه رسـيږي، هغـه کـه خـالق وي يـا مخلـوق وي. لــه ځانـه پـه بـې خـبرۍ کـې د نـورو لــه بلنـې پليـونې کـول پـه مجـازي توګـه داسـې اطاعـت دی چـې عبـادت ګڼـل کېـږي، لکـه څنګه چې د شيطان له وسوسو پليونې کول د هغه عبادت کول دي.]

څرنګه چې د «عبادت» د کليمې لپاره بشپړه ژبــاړه په پښتو ژبه کې نلرو نو اړمن يو ددې کليمې مفهوم خپله په قرآن او د هغه د وييونو په فرهنګ کې ومومو. له لغوي ليده، د خضــوع او تذلّـــــل مفهوم په يو ډول د عبادت په کليمه کې نغښتی دی؛ نو لـه لغوي ليده، د عبوديت د کليمې اصل «خضوع او تذلل» دی. د بېلګې په توګه: هاغه لاره چې د لارويانو په پر لـه پسې تګ سره هموار او يا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لارې جوړولو د وسيلو په توسـه مسـطّح شـوي وي، «طَرِيقٌ مُعَبَّدٌ»، او د لارې جوړولو ماشين ته ځکه «عابِد» وايي، چې ګواکې سخته او ډبرينه لار همواروي او لار د لارويانو تر پښو لانـدې ذليله او خاشع کېږي. نو که هاغې لارې ته چې د لارويانو د پرله پسې تګ له لامله هواره او سمه شـوې ده «طريق معبّد» وايي، هغه هم د تګ راتګ د آسانتيا او ناستونزمنتوب لـــه کبله او د لارليکې روڼتيا او پاکېدل يې لـــه تيرو او لوټو څخه دی، په داسې ډول چې ګواکې د لاروي پر وړانـدې هيڅ ډول مقاومت او مخنيوی نـه څرګندوي. د مريي، عبد نومول هم لـــه هغه د اختيار اخېستل او د اربـــاب پر وړانـــدې د هغه د مطيع والي او تابعداری لـــه لامله دی. نو که مريي يا برده ته هم «عبد» وايي د هاغه ذلّـــت، انقياد او اطاعت له لامله دی. چې د خپل ارباب او خاوند پر وړاندې يې لري.

خو د خدای عبادت په توحيدي شريعت کې لـــه معرفت، شـناخت، عشـق او محبّت څخه پرته نـه حاصلېږي، په قرآن کې عبادت لکه د زړه د لارې هموارول او پر هغې د اوبو شيندل او جارو کول د محبوب د سپرلۍ لپاره دي.

د مولوي په عارفانه تعبير:

آب زنيد راه را هين که نګار ميرسد مژده دهيد باغ را بوی بهار ميرسد.

[دشمس له ديوانه ۵۴۹ غزل].

عبادت په دې تعريف کې، د دوست د مخ د لمر مخې ته د زړه د کړکۍ پرانېستل دي چې نور او تودوخه يې د زړه کور ته ورسېږي. اصلاً د جن او انس پنځونه د ذوالجلال و الاکرام ربّ د نيکو اسمائو او صفتونو درياب ته له همدې زړه پرانېستنې او د هغه له مخه د رنګ اخېستنې پرته نـه دی- «وَ مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَ الْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ...» [ذاريات۵۶(۵۱:۵۶)] د شيطان لـه عبادته ځان ساتنې ته او د خدای په عبادت کې د انحصار او ځانګړنې ګواښ، د شيطان يا خدای د بلنې د منلو پر کچې، څرګندوي. يعنې د شيطان د وسوسو تر آغېز لاندې راتلل چې قرآن يې د شيطان پر وړاندې عبادت ګڼي د خدای تعالی له عبادته مخنيوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي. خو دا عرفاني تعبيرونه هم د «عبادت» ټول اړخونه نه نغاړي او تر پوښښ لاندې يې نه راوړي، ځکه چې عمل هم د عبادت له ارکانو څخه دی، او له عبادت سره عمل اړين دی. عشق او زړه بايلنه او خضوع او خشوع د عبادت لپاره پيليز پړاو او د لارې هموارول دي. چې تر دې ځايه د زړه کار دی، له دې وروسته بايد پښه په لار کې کېښوول شي او عمل وکړل شي چې عبادت ته ورسېږي، لکه څنګه چې يې وفرمايل: «ووايه زما مخ کړنه [دعا او لمونځ]، زما مناسک [د ديندارۍ ادبونه] زما ژوند او زما مرګ د اللهِ ربِّ العالمين لپاره دي» «قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ » [انعام۱٦۲(٦:۱٦۲)].

د عرفاني عبادت او قرآني عبادت تر منځ بريد، په همدې عمل کې د عشق په اړينتياو او له هاغو «طاغوت»انو څخه ځان ساتنه ده چې د ځان په نسبت د تعبّد طلب او غوښتنه کوي، او خلک د ځان عبد او عبيد جوړوي [عَبَدَ الطاغُوت – مائده ٦۰ (٥:٦۰)].

الهي بشارت هاغو کسانو ته ځانګړې دی چې طاغوت ته له تعبّده په ځان ژغورنې سره د خدای لور ته ورستنيږي: «وَالّـَـذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْـرَى فَبَشِّـرْ عِبَادِ » او هاغه کسان چې طاغوتانو [= سرغړوونکو او ظالمو واکمنانو] ته له سر سپارنې لېرېوالی [او ډډه] کوي او د الله لور ته ستنيږي، [د ژغورنې] زيری هغوی ځانګړې دی. نو زما بندګانو ته [چې د طاغوتانو لـه اطاعته يې ځان ساتلی] زيری ورکړه؛ [زمر ۱۷ (۳۹:۱۷)].

دا سياست پالې او د عبادت د سختوالي او ستونزمن توب ښکارونه او څرګندونه نه ده، د ټولو نبيانو د بعثت موخه د خدای «عبادت» او لـه طاغوتانو څخه ځان ساتنه ده: «وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّـــةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ....» [نحل ۳٦ (۱٦:۳٦)]. «او [پر دې بنا] موږ د هر يو امت په منځ کې يو اســتازی [رسول] لېږلی [چې دا پيغام ابلاغ کړي] چې د الله عبادت وکړئ او لـــه طاغوت [=مستبد سرغړوونکي] څخه ځان وژغورئ ...».

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دې بنا «عبادت» لـه خلکو او د ځواک له اړيکو څخه يوه بيله شوې، انتزاعي، فردي او خپلواکه چاره نه ده. قرآن د طاغوت له حقانيّته انکار، پر خدای د ايمان او د ژغورنې پر رسې د منګولو ټينګولو شرط ګڼلی، او «د طاغوت ولايت» يې د «ولايت الله» پر وړانـدې ګڼلی دی.

«لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْـدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انْفِصَامَ لَهَا....» «په دين [منلو] کې اکراه [او اجبار، زور او اړ ايستل] نشته. [ځکه] په ربښتيني توګه رشد [او کمال ته د رسيدو سمه] لار لـــه کږې لارې [بيله او] ځرګنده شوې ده. نو که څوک پر طاغوت کافر شي [او ترې انکار وکړي] او پر الله ايمان راوړي؛ بې لــــه شکه يې [د ژغورنې او نجات] پر کلکه غوټه [او کړۍ] چې هيڅکله نـه سستيږي، چنګ وهلی»[بقره ۲۵٦ (۲:۲۵٦)]، «اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَـــفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ...» «الله، د هاغو کسانو ولي [=پالونکی او چارسمبالی] دی چې ايمان يې راوړی دی، هغوی [تل د شرک او کفر او جهل لـــه تيارو] د [ايمان او اخلاص] رڼا ته راوباسي. او هغه کسان چې [د ايماني حقيقتونو په اړه] کافر شــوي دي، د هغوی اولياء [= پالونکي او چارســمبالي] طاغوتان دي چې هغوی [د فطري ايمان او انســاني اســتعدادونو] لـه رڼا تيـارو تـه وبـاسي...». [بقره۲۵۷(۲:۲۵۷)]. لـــه طاغوته انکار او د هغه نياو ته د رسميت ورکولو نشتوالی او نـــه منل، الهي فرمان دی. «... يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّـيْطَانُ أَنْ يُضِـلَّهُمْ ضَـلَالًا بَعِيدًا» «... غواړي خپلمنځی پريکړې طاغوت [= مستبد حاکم] ته يوسي؟ حال دا چې فرمان يې موندلی لـــه هغه انکار وکړي او شـيطان غواړي [د طاغوت حکومت ته په رســميّت بښـلو او د معيارونو په تغير] دوی لار ورکي کړي [هغه هم يوه] لېرې بيلاري! [نساء٦۰(۴:٦۰)].

نو ، له شاه او شيخ او پيره او دوی ته له ورته کسانو او څيزونو څخه پليوني او هر ډول وګړ پالي او وګړنمانځنه ، د شيطان په نسبت د تعبد يوه څانګه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قرآن کې د عبادت د معنا له اړخونو، بل اړخ او د هغه توپير له پيژندل شوې معنويت پالۍ [Spiritualism] سره، د دين په قالب او بڼه کې شتون او ګومارېدنه، د عبادت د روشمند والي او چلندتوب په معنا دی. انتزاعي او بېلتون واله معنويت پالي او د معنويت په نامه له خلکو بېلتون او ګوشه نشيني چې زموږ په زمانه کې له سخت او زيږه فقاهتي دين څخه د تښتېدونکو لپاره د يو ځايناستي بڼه غوره کړې ده، کومه ځانګړې څرګنده پېژندل شوې کړنلاره او ضابطه نلري، خو قرآني عبادت د الهي کتاب په لارښوونه او د فطري «دين» له آيين او نظام سره مطابق دی: «إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ». بې له شکه موږ دا کتاب په حقه [=له ټاکلې موخې سره] پر تا نازل کړ، نو په داسې حال کې د الله بنده ګي وکړه چې دين [=عبادت او د بنده ګۍ طريقه] دې د هغه لپاره نېږه [او خالص] کړې وي [= د کتاب په لارښوونو له شرک او ناخالصوالي لېرېوالی غوره کړه]. [زمر۲(۳۹:۲)].

په توحيدي «عبادت» کې اصلي شرط په عمل کې اخلاص او له شرکه پرهيز او ځان ژغورنه ده. د خدايي موخې درلول په دعا او عبادت کې کافي او بسيا نه ده؛ د زمر په سورت کې د «...فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ» [۲(۳۹:۲)]، «قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ» [۱۱(۳۹:۱۱)]، «قُلِ اللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي» [۱۴(۳۹:۱۴)] جملې او همدا راز د بينه سورت د «وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ» [بينه ۵ (۹۸:۵)] جمله څرګندوي: د خدای په عبادت کې د دين [آيين او لارې] خالصول، د هغه موّحدانه عبادت کول او په هاغو چارو کې چې خدای ته ځانګړې دي له شرکه په واسطو تورلو کې پرهيز کول دي.

«په عبادت کې پر اخلاص» سربېره، اخلاص په دعا او د خدای په بللو کې هم په قرآن کې يې په ځلونو توصيه شوې ده؛ «فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ» [غافر۱۴(۴۰:۱۴)] «نو الله په داسې حال کې وبولئ، چې دين [= د ژوند او بنده ګۍ طريقه] مو هغه ته نېږه [او خالص] کړې وي، که څه هم د کافرانو بد

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايسي». او همدا راز «هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» [غافر٦٥(٤٠:٦٥)] «هغه تلپاتې ژوندی [= مطلق حيات] دی، له هغه پرته بـــل معبود نشته، نو [يوازې] هغه وبولئ په داسې حال کې چې دين [=دژوند او بنده ګۍ طريقه] مو هغه ته نږه [او خالص] کړی وي، ستاينه يوازې الله ته ده چې د نړۍ پالونکی څښتن دی». هر نمونځ ګذاره انسان چې روزانه لږ تر لږه ١٧ځلې د «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْـتَعِينُ» جمله تکراروي. د «إِيَّاكَ» ټينګار، همدا اخلاص او د عبادت د منل کېدو شرط دی.

يو شـــمير هم چې اطاعت او «فرمان وړنه» يې د عبادت د ترجمې په توګه نېولې ده. دا ژبـــاړه البته د شيطان له عبادته د پرهيز د فرمان، «أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ ...» [يس٦٠(٣٦:٦٠)]، او د ورته موردونو ستونزه حلوي، خو بيا هم د عبادت د کليمې د روح بيانوونکي نـه ده، خو که وای همدا راتله. اطاعت او فرمان وړنـه هغه مهال ده چې کوم فرمان ورکول شي، خو مشرکين د بُتانو په عبادت کې زياتره د خپلو حاجتونو په قبول او د ضرر په دفع کولو او د ګټو په جلبولو پسې ول تر دي چې د بُـت پالنې د نظام د اربابانو او آمرينو پسې وي. ډېرى له خلکو ښايي نه پوهېږي چې مشـــرکين هم د خدای له شتونه منکر نه ول بلکې که د پرښتو په نسبت يا د هاغو بُتانو په نسبت چې د هغوی په نښانې او تمثيل يې جوړول، تعبدی حالت درلود، دا کار يې د خدای تعالی درشـل ته د «تقرب» او نژدېوالي لپاره سر ته رســاوه، نــــه دا چې د هغوی لپاره په کومه هېواله او اصـالت قائل وي. دا حقيقت د زمر ســورة لومړنيو آيتونو کې چې غير لــه خدايه عبادت د هر ډول تعبد لــه نفي کولو سره ځرګندوي، که څه هم لــه خدايي نيت سره وي، او ټينګار کوي چې دين بـــايد سـل په سـلو کې نږه او خالصانه د خدای لپاره وي [زمر٢(٣٩:٢) او ٣].

د ټولـو انبيـائو خبـره او د ټولـو اديـانو تـاريخي دعـوه پـر همدې وه چـې لـه «اللـه» پرتـه د بـل هـيڅ عامـل پـه نسـبت نبايـد د تعبـد احسـاس ولرلـی شي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

حتا د خپل ځان په نسبت؛ «مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ» [آل عمران ۷۹ (۳:۷۹)]. [اما] د هيڅ بشر [له هغې جملې موسی او عيسی] سره دا نه ښايي چې الله، آسماني کتاب، حکم او نبوت هغه ته ورکړي، بيا [لکه تاسو برتری غوښتونکو غونډې، د خدای پر لور د بلنې پر ځای] خلکو ته ووايي: د خدای پر ځای زما بنده ګان [= سرسپارلي مريدان] اوسئ! بلکې [پيغمبرانو خو تاسو ته ويل] د [آسماني] کتاب له لارې تعليم ورکوئ او تدريس کوئ چې ربانّيون [= خدايي مربيان، نه د خلکو اربابان] شئ.

د زماني فرعونان هم ددې لپاره چې وکولی شي خلک خپل عبادت ته يعنې تسليم او تبعيت ته وګوماري؛ هغوی ذلت اوعبوديت ته کښوي «وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ» [شعراء۲۲(۲۶:۲۲)]. دا څه ډول يو نعمت دی چې منت يې پر ما ږدې چې اسرائيل دې په بندګۍ نيولي [فرعون ته د موسی (ع) خطاب].

له دې حال سره ناشکره بندګان ددې لپاره چې په دنيا کې ځواک او عزت لاسته راوړي [نه دا چې دې کار ته قلبي ايمان او اعتقاد ولري] د ځان لپاره يوه الهه نيسي خو ډېر ژر به [په آخرت کې] په دا ډول عبادتونو کافر کېږي او همغوی به ددوی ضد وګرځي: «وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا. كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا» [مريم ۸۱ (۱۹:۸۱) او ۸۲]. او [منکرانو] د الله پر ځای، معبودان ونيول چې د عزت لامل يې وي [= د روزګار په پېښو کې يې ملاتړ وي]. هېڅکله [داسې نه ده]! ډېر ژر به [هاغه معبودان په قيامت کې] د هغوی د نمانځنې [له اغېزمنوالي] منکر شي او ددوی پر ضدّ به شي.

په دې ترتيب ددې لپاره چې د خدای بندګان د جهل او ناپوهۍ له لامله د دنيايي اربابانو مطيع او سرسپارلي نه شي او د زر او زور او تزوير خاوندان هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

له توحيدي نهضــت سره د ســازښــت او يو خوا کېدو او د شرک پر لور د هغه د کړولو فکر له سره وباسي، د کافرون په ســورة کې چې د بعثت په دويم کال کې نـــازل شوى دى، پيغمبر اکرم^(ص) ته څرګند فرمان ورکول کېږي. او په ورپسې کلونو کې دا ډول فرمان چې زياتره د «قل» لــه امر سره پيل شوى پر دې تأکيد او ټينګار کوي، او دا امر په مختلفو مهالونو کې تکراروي:

«قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِنْ دِينِي فَلَا أَعْبُدُ الَّـــذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ». ووايه: اى خلکو! که زما د دين له [حقانيّته] په شک [او وټ] کې ياست، نو [ښکاره او په ډاګه اعلام کوم چې] زه به د هاغو کســانو چې تاســو يې د خداى پر ځاى عبادت کوئ، عبادت ونکړم، بلکې د هاغه خداى عبادت کوم چې تاسو مړه کوي [= ستاسو ځان د هغه په لاس کې دى] او ما فرمان مونډلى چې [د هغه پر وحدانيّت] لـــــه ايمان راوړونکو اوسم. [يونس۱۰۴(۱۰:۱۰۴)].

«... قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُو وَإِلَيْهِ مَآبِ» ووايه: ماته امر شوى چې د الله عبادت وکړم او شريک [او سيال] ورته قايل نه شم،د هغه لور ته بلنه کوم او ستنېدنه مې يوازې د هغه پر لور ده. [رعد۳٦(۱۳:۳٦)].

«قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ» ووايه: ماته امر شوى، الله ته په نړه [او خالصانه] ګروهې [او طريقه] عبادت وکړم. [زمر ۱۱(۳۹:۱۱)] .

«قُلِ اللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصًــا لَهُ دِينِي» ووايه: زه د الله [نه د بُتانو]، په داســې حال کې عبادت کوم چې خپل دين [= د بنده ګۍ طريقه] مې د هغه لپاره نړه [او خالص] کړى وي. [زمر۱۴(۳۹:۱۴)] .

« قُلْ أَفَغَيْرَ اللَّهِ تَأْمُرُونِّي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ » ووايه: اى جاهلانو! آيا ماته امر کوئ چې په غير له الله [د نورو] عبادت وکړم؟ [زمر ٦۴ (۳۹:٦۴)].

« قُـــلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّـــذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ...» ووايه: زه د هاغو کسانو له عبادت [او نمانځنې] منع شوى يم، چې تاسو يې [د خپلو حاجتونو لپاره] بولئ. [انعام ٥٦ (٦:٥٦)] او [مؤمن «غافر» ٦٦ (۴۰:٦٦)].

(c) ketabton.com: The Digital Library

که ددې آخرين امت پليونان وکولی شـول خدای تعالی ته په داسـې حال کې عبادت وکړي، چې دين [اطاعت او انقياد] يې يوازې هغه ته نږه او «خالص» کړی وي، ژغورل کېږي او که نـــــه د مخکينيو امتونو په څېر به له تفرقې، ګډوډۍ، او لاروركۍ سره مخامخ شي: وَمَـا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ. وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ. [بيّنه۴(۹۸:۴) او ۵]. او هغوی چې کتاب [تورات او انجيل] ورته ورکړل شـوی دی، ډلې ډلې نه شـول مګر وروسـته له دې چې څرګند دليلونه [او نبي] هغوی ته راغلل [نو د هغوی د اختلاف او دښمنۍ او خپرېدو لامل دهغوی خپل خصلتونه ول، نه الهي کتاب]. په داسې حال کې چې دوی ته له دې پرته امر نه وو شـوی، چې دوی به [يوازې] د الله بنده ګي کوي په داسـې ډول چې دين يې په حق پالې توګه هغه ته [له شرک او ځان غوښتنو څخه] خالص کړی وي، او لمونځ [صلاة = الله ته مخ کونه او له الله سره اړيکه] قائم کړي او زکات [=تېوليز حقوق] ورکړي، او همدا ټيکاو دين دی [= وده ورکوونکی دين].

د عبادت تېکه او آفت:

اوس راځو دې ته چې، د عبادت تېکه او آفت څه شيز دی؟ قرآن د مسيحيانو په اړه ويلي چې د هغوی عبادت څه ډول منحرف او کوږ شـوی دی او دا زموږ لپاره کېدی شي د عبرت درس وي، د هغوی د عبادت آفت احبار او رهبان يعني د هغوی ملايانو او ديني سرلارو ته سرسپارنه او له هغوی څخه تقليد دی «اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللهِ»، [توبه ۳۱ (۹:۳۱)]. دوی لـــه الله پرته خپل ملايان او اخوندان خپل اربـــابان نېولي دي. نو که انسان، ددې پر ځای چې د خدای تعالی په وړاندې تسليم شي او اندنـــه وکړي چې د خدای کتاب هغه ته څه وايي، ددې پر ځای دې ته پاملرنـــــه او پليوني وکړي چې خاخام يې او کشـــيش او کارډينال او پاپ يې او ددې په څېر نور يې څه وايي او څه نظر فرمايي، نو د قرآن په وينا، هغوی يې خپل اربـابـان نيولي دي. هو، که د هغوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرې د خدای لــه خبرو سره مطابقي وي، نو دا کومه ستونزه نلري، خو که د هغوی خبرې د خدای لــه خبرو سره توپير ولري، او انسان يې خبرې ومني، نو په حقيقت کې د هغوی عبادت يې کړی دی.

دا خبره په روايتونو کې راغلې چې: مَن اَصـغى إلى ناطقٍ فَقَد عَبَدَهُ. هر څوک چې ويونکي ته د زړه غوږونـه وسپاري، د هغه عبادت يې کړی دی. که ويونکی له خدای خبره وکړي، اوريدونکي د خدای عبادت کړی دی؛ او که له شـيطانه ووايي، اورېدونکي د شيطان عبادت کړی دی. غواړم ووايم چې تاسو ته هم نه ښايي په همدې توضيحاتو کې د زړه غوږونــه همدې وينا ته وسپارئ، يا په بل هر ځای کې او هر مجلس کې چې د چا خبرو ته غوږ ږدئ. داسې و نه انگېرل شي چې هر څوک چې هر څه وايي سل په سلو کې به سم وي. «إصغاء» يعني د ځان او زړه د غوږونو سـپارل. يعني له پيله پر دې بناء ايښـوول چې دا ويناوال هر څه چې وايي صـحيح او سـم دي؛ يعنې غوږ ږدم يوازې ددې لپاره چې هر څه چې هغه ووېل ومنم. وايي؛ هر چا چې دا وکړل د ويونکی عبادت يې کړی دی. نو، بــايد وليدل شي چې هر څوک چې خبره کوي تر کومې کچې حق ده. او ددې لپاره چې سـړی پوه شي د هغه خبره تر کومې کچې حق ده، اړينه ده چې پخپله حق وپيژني او ددې لپاره يو معيار ولري چې حق لــه باطله بيل او تميز کړي. د ديني ويناو په اړه بـــايد د خدای تعالی کتاب محک، کنډه او معيار وگومارل شي چې پوه شي پلانکی خبره تر کومې کچې سمه او لـــه حق سره برابره ده، او په عين حال کې اړينه ده تفکر وشي او عقل په کار واچول شي. چې دا معنا په ځلونو په قرآن کې راغلې ده. مثلاً د «زمر» په ســورة کې له هماغه پيله فرمايي:

أَلَا لِلَّهِ الـــدِّينُ الْخَالِصُ، پوه شـئ چې دين بـــايد د خدای لپاره خالص شي؛ وَالّـَذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِياء. خو هغه کسان چې په ظاهره خدای نمانځونکي دي، خو لـــه خدای پرته نور وليان نيســـــي او له هغوی سره د ولايت اړيکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټینګوي، د هغوی اســتدلال څه دی؟ وایي: مَا نَعْبُدُهُمْ، موږ خو ددوی عبادت نــه کوو، «إِلَّا لِيقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى [زمر۳(۳۹:۳)]. له دې پرته کوم بل مقصد او موخه نـه لرو چې چې د الله پر لور زموږ د تقرب او نژدېوالي وسیله وي!

کله چې پیغمبر(ص) مشـرکینو تـه ویـل بـاید یـوازې د خـدای عبادت وکـړئ، نه ددې بُتانو، ویـل یـې: مـوږ خـو دې بُتانو تـه عبادت نـه کـوو، مـوږ چـون نه شو کـولی نیغ پـه نیغه د خـدای پـه نښې، پټـې او سراغ پسـې لاړ شـو، دې بُتانو تـه لـه توسـل او اړیکـي سره [چـې هغـوی یـې د پرښـتو تمثیـل او نمـاد ګڼـل] خـدای تـه نژدیـوالی لټـوو: هَـؤُلاء شُـفَعَاؤُنَا عِنـدَ اللـهِ[یـونس ۱۸(۱۰:۱۸)]. دوی د خدای پـه نـزد زمـوږ شـفیعان دي. او قـرآن د هغـوی پـه ځـواب کـې فرمـایي؛ دیـن بـاید خـالص د خـدای لپـاره وي. او پـه پـای کـې: اللـهَ يحْكُـمُ بَيـنَهُمْ فِـي مَـا هُـمْ فِيـهِ يخْتَلِفُـونَ [زمـر۳(۳۹:۳)] خـدای بـه د قیامـت پـه ورځ کـې، ددوی پـه دې اخـتلاف کـې چـې رامنځتـه کـړی یـې دی حکـم وکـړي. کـوم اخــتلاف؟ همــدا د خــدای د کتــاب یــو اړخ تــه اېښــوول او د اشخاصــو لــه نظریـاتو تقلیـد! دا د پلانکـي آغـا مریـد دی، هاغـه یـو د هاغـه بـل آغـا مریددی، دا د پلانکي مجتهد پر رسالې عمل کـوي، هاغه بل یـو، پر بلې رسالې، دا د پلانکي آغا پسې نمـونځ کـوي او هاغه بل پـه یـو بل آغا پسې. دا د پلانکـی مدرسـې پلیـوني کـوي او هغـه بـل د هـاغې بلـې مدرسـې، دا ټول ددې پر ځـای چـې اسلامي ټولنه ټولـه یـوه ټوټه او یـو لاس د خـدای بنـدګان وي او ټـول د خـدای خـبرې تـه مخ کـړي، دې اختلافونـو تـه مخـه کوي نو ځکه ترې دومره اختلافونه پیدا شوي دي.

دا دومره ډېرې مرجع ګانې، دا دومره ډېرې رسالې، دا دومره ډېر مذهبونــه او لارې، د قرآن له توحیدي روح سره څه اړیکه او ریښــه لري؟ البته په ټولو مذهبونو او ادیانو کې دا د پیرۍ او مریدۍ لوبه کتلی شو او دا یوازې په اسلام کې نه ده. مسیحیت په ځلونو تر موږ بتر دی! په همدې اروپا کې وینو چې لس

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګونه فرقې شتون لري. له هر واټ او هرې لارې چې تېرېږې د يوې فرقې کليسا ولاړه ده. مګر عيسی له يوه تنه ډېر دی؟ مګر انجيل په اصل کې لـــه يوه کتابه ډېر دی؟ نو دا دومره تفرقې د څه لپاره دي؟

وايي: إِنَّ اللهَ لا يهْدِى مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ [زمر۳ (۳۹:۳)]. دا کذب او دروغ دي چې يو څوک ووايي د نورو له شـــفاعت سره کولی شي خدای ته تقرب او نژدېوالی ومومي. فرمايي دا، هم دروغ دي او هم د کفر نهايت دی. «كَفَّارٌ» د کفر مبالغه ده. لکه څنګه چې انســان يوازې خدای تعالی پنځولی او هغه ته يې هدايت کړی دی، نو نشي کېدی څوک ووايي زه لـه خدای سره اړيکه نه لرم او بايد د واسطو له لارې هغه ته مخه کړم. هوکې، واسطې د معلم او مربي په عنوان کېدی شي انسان ته مرسته ورسوي او هغه له خدای تعالی سره آشنا کړي. خو په قرآن کې په زغرده او برېښـــنده توګه راغلي دي چې: « مورږ هيڅ پيغمبر او رسول نه دی لېږلی چې لـه خلکو يې غوښتي وي مريد يې اوسي او عبادت يې وکړي» «كُونُواْ عِبَادًا لِّي مِن دُونِ اللهِ» بلکې هغوی د خلکو لاس د خدای په لاس کې ايښوده او ويل يې: «وَلَكِن كُونُواْ رَبَّــانِيين»، پخپله تاسو ربّاني او خدای ته د تقرب اهل اوســـئ. څه ډول؟ «بِمَا كُنتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنتُمْ تَدْرُسُـــونَ» [آلعمران ۷۹ (۳:۷۹)]. له هاغه کتاب سره چې تعليم ترې اخلئ او ديني زده کړه چې مومئ پخپله تاســو به ربّاني شـــئ؛ له دې وروســـته به تاســو پخپله له خپل پالونکي څښتن سره مرتبط او په اړيکه کې اوسئ.

انبيائو او اوليائو خپل ځانونه اړخ ته کول او نه يې غوښــتل واســطه اوسي ددې لپاره چې خلک يوازې د هغوی لـه لارې د خدای عبادت وکړي. ټوله هڅه يې دا وه چې خـــدای معرفي کړي. دوی وسيله ول چې خدای تعالی وروپېژني نه خپل ځان. په دين کې د انحراف او کږېدني لـه عاملونو او لاملونو يو دادی چې يو څوک د خدای په بندګانو پورې ونښــلي او و انګيري او ووايي چې يوازې دده لــــه لارې کولی شـئ خدای ته مخه کړئ، او يا دا چې سم او نيغ تلل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

انبیائو او اولیائو کار دی، لـه دې توجیح سره چې مونږ د خدای تورمخي بندګان د هغه په نزد کوم پت او ابرو نلرو چې مونږ ته په خپل درشل کې لار راکړي!

په څه ډول چې مونږ په اوســنیو زمانو کې د دیني مســئلو په اړه خبره کوو دا اســتدلالونه دنیایي مقایســې او پرتلې دي. مونږ داســې ګومان کوو چې خدای تعالی هم لکه د دولتي مقامونو او مسئولینو غوندې دی چې عادي انسانانو ته لار نه ورکوي او مونږ هم چې، البته عادي وګړي یو او داسې نــامتو څوک نه یو، نو بــاید یوه ډله ولټوو، یوه واسطه ځان تـــه وتوږو، برابره یې کړو او دا او هغه وګورو، چې بـــالاخره عریضه او حاجت مو د خدای په درشل کې د خدای د عرض شرف ته ورسوي. له همدغه باطل قیاس سره، د دین او عبادت په کار کې په هاغو کسانو پسې ځو چې انګیرو د خدای په نزد مخور دي او غواړو هغوی د خدای په نزد د ځان لپاره شـفیعان کړو او د ځان لپاره یې د تقرب د وسـیلې په توګه وګومارو. خدای تعالی وایي ته بـــاید پخپله ماته راشـې. خدای تعالی ته تقرب لټول او نزدېکت کوم میخانیکي کار نـــه دی چې مثلاً کوم لیک چا ته ورکړې چې پورتنیو مقامونو ته یې ورسوي. ستا زړه او قلب باید د خدای په نزد حضور ومومي. قلب یا زړه خو نـه شې کېدی د بـل چا په لاس کې ورکړې چې ته دا زما لخوا د خدای حضور ته یوسه. عبادت لـــه قلب سره کېږي، له خدای سره هره اړیکه قلبي اړیکه ده، څه ډول سړی کولی شي په دې کار کې واسطه وتوږي؟ اصلاً عبادت، په دوه اړخیزه او یوه تنګاتنګه اړیکه کې تحقق مونـــدلی شي. په دې اړه بیا هم د «زمر» په سورة کې الله تعالی فرمایي: وَالَّـذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَن يَعْبُدُوهَا، هغه کسـان چې طاغوت ته لـــه تعبد څخه د ځان سـاتنه کوي [چې طاغوت هم البته یوازې د تاج او تخت سره تړاو نــه لري، هر څواکمن یا بل هر څوک چې ادعا وکړي زه لومړنی او وروســتنی خبره کوم، زه پر ټولو اوچتوالی لرم او زما فکر او انـد پر ټولو واکمن او برلاسی دی، طاغوت دی، توپیر نــه کوي تاج یې پر سر وي یا پګړی یا خولۍ، پکول، یا قره قلي؛ یا دا یو هم نــه وي، سرتور وي، ببر سر ولري او یا پر سر یې یو ویښــته هم نه وي کل وي، که تور سری وي یا سـپین سری. هر څوک چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لــه خپله حقه تجاوز وکړي طاغوت دی]، او خدای تعالی هم د «طاغوت»ــانو لــه منګولو څخه د خلاصون لپاره، خپل بندګــان له طاغوت څخه په ځان ساتنې د خدای لور ته بلي او هاغو کســانو ته چې (د طاغوت د فکري خط پر ځای) «قول» اوري او له بهترينه يې تبعيت کوي زيری او بشــارت ورکړی او هغوی يې خپل بندګان (نه د طاغوتانو بندګان) او الهي هدايت شوي او د انــــد خاوندان بللي دي وايي:

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا هغوی چې طاغوت ته لــه سرسپارنې ځان ساتي او نه غواړي بل هيڅ بنده ته سرسپارلي او سر په فرمان وي، وَأَنَــابُوا إِلَى اللهِ، او د خپلو خطاګانو د تصحيح لپاره توبـــه کاږي او د خدای لور ته بېرته ستنېږي، لَهُمُ الْبُشْـرَى، بشارت [زيری] دي وي پر دوی. خوښي دي وي ددوی پر حال. فَبَشِّــــرْ عِبَادِ. الَّذِينَ يَسْـتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَـنَهُ ، أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ [زمر ۱۷(۳۹:۱۷) او ۱۸]. نو، زيری دي وي پر هغوی چې «قول»، يعنې د خدای قول، اوري او پر دې تر ټولو غوره خبرو عمل کوي. دوی هغه خلک دي چې الله ورته ســمه لار ښــوولې او همدوی عقلمن او د اند خاوندان دي.

پوهېږو چې ډېريو ويلي لــه «القول» څخه مقصد په دې آية کې، د ټولو خبرې دي، يعنې د هغه «الف او لام» يې، په اصطلاح د جنس الف او لام اخيستي دي. يعنې د ټولو خبرې بايد واورېدل شي او د هغوی له بهترينو پليوني وشي. دا برداشت چې د آزاداندی نبنه ده، البته په سياست او نورو دنياوي چارو کې سم دی او لــــه دې پرته کومه چاره هم نشــته، خو په دې آية کې الهي هدايت د طاغوت د خبرې پر وړاندې او د خدای او طاغوت په دوه لارې کې انتخاب دی. زموږ په انـــد القول دلته معرفه دی او معنا يې هماغه پېژندل شـوی قول، يعنې د خدای قول او فرمان دی چې هغوی يې اوري او لــه هغه د غوره او بهترين قول په توګه پليوني کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآن په ځلونو دې معنا ته اشاره کړې ده. په قرآن کې ددې مسئلې په اړه [چې البته همدا د تاريخ په اوږدو کې تل د اديانو اصلي ستونزه وه] ډېر ټينګار شوی دی چې د پيغمبرانو مخالفانو، تل د توحيد پر سر لـه هغوی سره شخړه درلوده او دا چې الهي اســتازي د الهي توحيـد او مطلقه ربوبيت اعلانوونکي، منادي او ډنډورچيان ول او ويل يې ربّ او الله يوازې يو دی او له هغه پرته نه دی.

د عاد قوم، هود (ع) ته په خطاب کې وويل: آيا ته راغلی يې چې يوازې خدای ته عبادت وکړو او هغه څه چې زموږ پلرونو نمانځل پرېږدو ....
قَالُواْ أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللهَ وَحْدَهُ، تـه راغلی يې موږ ته وايي چې يوازې واحد خدای ته عبادت وکړو! وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَـــاؤُنَا، [اعراف۷۰(۷:۷۰)]. او هر څوک له هغه پرته پرېږدو؟ آخر دا څنګه شوني ده؟ چې موږ ټول هغه هر څه پرېږدو چې زموږ پلرونو يې عبادت کوه. په ځلونو په قرآن کې راغلي چې کافرانو تعجب کوه چې پيغمبر غواړي ددې ټولو معبودانو تګر ټول کړي او ووايي ستاسو معبود فقط يو دی. موږ زرګونـــه ډوله اړيکي لرو، ډلې لرو، واسطې لرو؛ او هغه وايي فقط او فقط يوه ته مخه کړئ!

مشـــــرکينو په دا ډول ايراد، اعتراض او نيوکې بسنه ونکړه هر مهال به چې کوم موحد بنده (نـه د زر او زور يا تزوير د خاوند بنده) قيام کاوه چې خدای وبولي ټولو د هغه پر ضـد اجتماع کوله او نيوکې به يې پرې کولې: «وَأَنَّ الْمَسَـاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا.» د سجدې ځايونـه او مسجدونه [نمونځتونونه] يوازې د خدای لپاره دي او په دې ودانيو کې له الله پرته بل څوک مه بولئ؛ يعنې د عبادت په محل او مقام کې حتا نشـي کېدی لـه الله پرته بل څوک او يا بل څيز وبلل شي. وَأَنَّهُ لَمَّا قَـامَ عَبْدُ اللهِ يدْعُوهُ. خو همدا چې د خدای يو بنده وغواړي يوازې يو خدای وبولي: كَـادُوا يكُونُونَ عَلَيهِ لِبَدًا. ټول پر هغه ښورېږي او نيوکه پرې کوي؛ پر هغه يرغل کوي. وروســې فرمايي قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّی. ای پيغمبره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووایه زه یوازې د خدای عبادت کوم. وَلا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا. [جن۱۸(۷۲:۱۸) تر ۲۰]
او له خدای سره هیڅوک نه شریکوم.

له قرآنه مو د آیتونو یو لړلیک وړاندې کړی چې په هغوی کې یې فرمان ورکړی مسلمان باید فقط او فقط خدای ته تسلیم اوسي. قرآن توضیح ورکړې که نور هم خدای تعالی سره په بلنه او پاملرنه کې شریک کړئ، ستاسو ټولنه به په تفرقې [ډول ډول بېلبېلتونو] اخته شي یعني همدا چې وینو؛ یو یې یهودي، یو یې مسیحي، هغه بل مسلمان، یو سني، یو شیعه، یو دولس امامي، یو اته امامي، یو څلور امامي. په سنیانو کې یو په یو مذهب، هغه بل په بل مذهب، یو اهل حدیث، هغه بل، په بل کوم مذهب ... په دولس امامي کې هم یو وايي زه ددې آغا مرید یم، بل د هاغه بل آغا مرید دی، په یو صحن کې یو شمېر دې آغا پسې نمونځ کوي، یو شمېر د هغه بل آغا پسې نمونځ کوي او د هر چت لاندې یو جماعت د یو آغا په امامت؛ دا مدرسه د هغه بلې مدرسې او هغه د بلې پر ضد، لنډه دا چې زر ډوله څانګې او فرقې او ډلې ټپلې.

حل لار یې څه ده؟ حل لار یې قرآن وړاندې کړې ده: یوازې الله وبولئ او الله ته مخه کړئ. همدا او بس. یهودي او مسیحي او مسلمان، که فقط هغه وبولي، ټول یو له بل سره ورونه کېږي. مسلمانان هم که یوازې هغه وبولي، نور به د سُني او شیعه تر منځ اختلاف شتون ونلري. دا خطوط، لیکي او اړوندونه چې موږ یې یو له بله بېل کړي یو، ټول شرک دی.
فرمايي: وَلا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ. پاملرنه وکړئ دا د قرآن آیة دی؛ وایي له مشرکانو مه اوسئ. مشرکان کوم کسان دي؟ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ، هغوی چې دین یې فرقه فرقه کړ: وَكَانُوا شِيَعًا، او شیعه شیعه او متفرق شول، كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ. [روم ۳۱ (۳۰:۳۱) او ۳۲]. او هره ډله هم چې زړه یې په خپل حزب او فرقه خوښ دی. دا وايي زه دا لرم، هغه بل وايي زه دا لرم. یو د دین په دې برخې پورې نښتی، هغه بل د دین په هغه بلې برخې پورې نښتی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو په اهل بيت، يو په قرآن، يو په حديث او روايت، يو هم په تاريخ او سنت او ټول خپاره او يو تر بله بېل. او دا مســلماً شرک دی، چون غير توحيدي توکي دين تــه ننوتي دي او موږ يې يو تر بله بېل کړي يو. دا منيّت او ځان غوښتني دي؛ کله چې فردي، قومي، قبيلوي، ملي او نژادي «منيّت»ــــونه په کاروَنه کې راشي، تفرقه رامنځته کېږي او مؤحد په مشرک تبديلېږي.

لويه خدايه! موږ له هر ډول شرک او په شرک ککړو اندونو او کړنو څخه وساته! پالونکی څښتنه! ددې زماني د مشـــرکينو وسوسې هم ډېرې خطرناکې دي، موږ د هغوی په دامونو کې له نښلېدلو وساته.
يا الهي! موږ ته دا راز شجاعت، صراحت، او قــــاطعيت مرحمت کړه چې لکه د پيغمبر اکرم(ص) په څېر له کفر او شرک سره د هر ډول سازښت وړانديز رد کړو.

صدق الله العليّ العظيم.

يادونه: ددې تشريح د ليکلو پر مهال لاندينيو سرچينو ته هم مراجعه شوې ده:

۱ ـ نظم قرآن ـ د عبدالعلي بازرگان ليکنه
۲ ـ آشنايي با قرآن ـ د مرتضی مطهري ليکنه
۳ ـ في ظلال القرآن ـ د سيد قطب ليکنه
۴ ـ تفهيم القرآن ـ د مولانا سيد ابوالاعلی مودودي ليکنه
۵ ـ تدبر قرآن ـ د مولانا امين احسن اصلاحي ليکنه
٦ ـ قرآن حکيم [ترجمه و توضيحات فارسي] ـ عبدالعلي بازرگان
۷ ـ الميزان في تفسيرالقرآن ـ د سيد محمدحسين طباطبائي ليکنه
۸ ـــ کابلي تفسير [قرآن کريم ترجمه او تفسير ـــ مولانا محمود الحسن ديوبندي او علامه شبيراحمد عثماني] پښتو کوونکي : د عالمانو يوه ډله
۹ ـ پرتوی از قرآن ـ د سيد محمود طالقاني ليکنه
۱۰ ـ تفسير نمونه ـ د آيت الله مکارم شيرازي او ورسره د علماو د پلاوي ليکنه
۱۱ ـ تفسير نور ـ د مصطفی خرمدل ليکنه
۱۲ ـ تابشي از قرآن ـ د سيد ابوالفضل ابن الرضا برقعي قمي ليکنه
۱۳ ـ تفسير باران ـ د دکتور مهدي خُدّاميان آراني ليکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴ ـ ترجمه تفسیر طبري ـ د حبیب یغمائی په اهتمام او تصحیح

۱۵ ـــ تفسیر ابن کثیر [حافظ عمادالدین ابوالفدا اسمعیل بن عمر ابن کثیر الدمشقي] اردو ته ژباړه : مولا محمد جوناګړهي

۱٦ ـ معارف القرآن ـــ د مولانا مفتي محمد شفیع لیکنه

۱۷ ـ تفسیر مصباحین (اردو) ترجمه و شرح تفسیر جلالین ـ لیکونکي : جلال الدین محلي او جلال الدین سیوطي ـ اردو ته ژباړه او شرح: محمد لیاقت علي رضوي

۱۸ ـ تفسیر کمالین د جلالین تفسیر اردو شرح د : مولانا محمد نعیم دیوبندی

۱۹ ـ د قرآن عظیم الشان پښتو ژباړه ـ مولوي قیام الدین کشاف

۲۰ ـ عزیزالتفاسیر ـ د قرآن کریم پښتو ترجمه او تفسیر ـ مولوي سلطان عزیز (عزیز)

۲۱ ـ صفوةالتفاسیر ـ د محمدعلي الصابوني لیکنه ـ ژباړونکی: مولوي شمس الله کمال زاده

۲۲ ـ د قرآن پلوشې ـ د ګلب الدین حکمتیار لیکنه

۲۳ ـ تفسیر دیوبندي ـ د مولوي عبدالحنان لیکنه

۲۴ ـ حکمة القرآن ـ د مولوي امین الله پیښاوری لیکنه

۲۵ ـ تفسیر ایوبي حنفي ـ د مولانا محمد عبیدالله ایوبي لیکنه

۲٦ ـ تفسیر احسن الکلام ـ د مولوي عبدالسلام رستمي لیکنه

۲۷ ـ قرآن کریم په پښتو ـ د اجرالدین اقبال ژباړه

۲۸ـ شرحې بر سوره های قرآن ـ عبدالعلي بازرګان ـ د عبدالعلي بازرګان وېب پاڼه [bazargan.com]

۲۹ ـ تفسیر روح القرآن ـ مؤلف ډاکټر مولانا محمد اسلم صدیقي.

۳۰ ـ د قرآن ټکي په ټکي او روانه ترجمه ـ مولوي جانباز سرفراز

۳۱ ـــ روح المعاني فی تفسیرالقرآن العظیم والسبع المثانی ـــ العلامه ابی الفضل شهاب الدین محمودالالوسی البغدادي

۳۲ ـ تفسیر جواهرالقرآن ـ مولانا حسین علي

۳۳ ـ تفسیر روح البیان ـ شیخ اسماعیل حقی البروسوی

۳۴ ـ «کنزالایمان او تفسیر نورالعرفان»ترجمه احمد رضاخان بریلوي، تفسیر احمد یارخان نعیمي

۳۵ ـ کشف الاسرار و عُدة الابرار ـ [د قرآنکریم ادبي او عرفاني تفسیر] خواجه عبدالله انصاري

۳٦ ـ د قرآن رڼا [د قرآن پښتو معنا او لنډ تفسیر] مولوی محمد ظاهر اسدالله مکي

۳۷ ـ تفسیر الفخرالرّازی المشهور بالتفسیرالکبیر و مفاتیح الغیب، امام محمد الرازی فخرالدین

۳۸ ـ التّفسیرالمبین ـ دوکتور عبد الرحمن بن حسن النّفیسه

۳۹ ـ تفسیر قرطبی ـ محمد بن احمد بن ابوبکر قرطبي، ترجمه اردو: پیرمحمد کرم شاه

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library